

γδαρμένες αναμνήσεις

σταμούλα μακρυνιώτη-πρέκα

Λοαν/παι φυλακιστὴ Λαμία,
 ἀποφυλακιστὴς
 ἀποφυλακιστὴς σήμερα ἀντιδύσει Μακρυγιάννη
 Σήμερα γράφω γὰρ ἄρα εἶναι 50 σέκερα πάλι
 πρὸς ἀφαιρέσεις Παρταλίδος παρεχθεῖσα ἀποφυ-
 λακιστὴ τῆς ἀποδιδόμενης αἰχμῆς παρεχθεῖσα πρὸς σαρὰ
 τὰς πρὸ Γ. Φηλέωντος, ἰσχυρῶς πρὸς ἀριθμὸν 500/48
 ἀποφυλακιστὴ ἰσχυρῶς ἀποφυλακιστὴ Λαμίας πρὸς κα-
 κίαν τῶν εἰς ἀριθμὸν 4.5. ἔργων σαρραφίας τῶν
 π. Βασίλ. ἑστῶτων ἐπιπέδων ἀποφυλακιστὴ Λαμίας.
 Ἐν Λαμία τῆς 6 Σεπτεμβρίου 1948
 Ὁ Φίλος τῆς Φυλακῆς
 Ἡ ἀποφυλακιστὴς ἀποφυλακιστὴς
 ἀποφυλακιστὴς ἀποφυλακιστὴς ἐν τῷ ἐν ἑαυ-
 τῷ ἀριθμῷ 4.5. ἀποφυλακιστὴς ἀποφυλακιστὴς ἰσχυ-
 ρῶς ἀποφυλακιστὴς ἀποφυλακιστὴς τῆς αἰχμῆς τῆς πρὸς
 τῆς αἰχμῆς τῆς 4.5. ἀποφυλακιστὴς Παρταλίδος.
 Ἐν ἀφαιρέσει τῆς 12 Σεπτεμβρίου 1951
 Ὁ Τραφικὸς ἀποφυλακιστὴς

Το αποφυλακιστήριο της Μάνας

Ηλίας Μακρυγιάννης

ΓΔΑΡΜΕΝΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Προέρχομαι από γονείς της Αντίστασης και συνέχεια του Εμφυλίου Πολέμου. Ο Πατέρας μου ήταν ο μεγάλος ήρωας και θα μείνει στη μνήμη μου ο μεγαλύτερος μάρτυρας. Επί Μεταξά εξορία, φυλακές, αυτά μου τα είπανε.

Εγώ θυμάμαι από το 42 και μετά. Τα πρώτα θανάσιμα χτυπήματα τον Απρίλη του 42 που πεθαίνει ο αδελφός μου ο Γιάννης από πνευμονία από την σκοπιά που φύλαγε για τους Ιταλούς. Κρύωσε και δεν υπήρχαν φάρμακα και γιατροί και χάσαμε 22 χρονών παλικάρι. Ο Πατέρας μου αγωνίζεται στην αντίσταση. Το σπίτι μας η γειτονιά το έλεγε Χάνι γιατί φιλοξενούσαμε όλους τους έμπορους που πέραγαν και πουλούσαν τα νοικοκυριά τους για να ζήσουν.

Πάνω σε 8 ημέρες από το θάνατο του αδελφού μου, μας αρρωσταίνει η Σταυρούλα μας, η αδελφή μου. Γιατρός δεν υπήρχε. Μας πέθανε 21 χρονών. Ο πατέρας μου κρυμμένος, ούτε τα παιδιά του δεν μπορούσε να κλάψει. Μεγάλα χτυπήματα.

Ο Πατέρας μου, Καπετάν Άγρας, με 18 παλικάρια χτυπήσανε ένα λόχο Ιταλούς που μπαίνανε στο χωριό μας. Τους τσακίσαν. Η μάννα μου και άλλες γυναίκες κουβαλούσαν σφαίρες. Όπου φύγει φύγει οι Ιταλοί. Αλλά οι Ιταλοί για αντίποινα μετά από μια εβδομάδα έρχονται στο χωριό και καίνε 18 σπίτια με πρώτο το δικό μας. Ο πατέρας μου πολεμούσε στην μάχη της Παύλιανης, στην αντίσταση. Εκεί χάσαμε και ένα παλικάρι, τον Σπύρο Αρβανίκη.

Στο σπίτι ήμασταν η μάννα μου, εγώ και ο αδελφός μου ο Θανάσης Μακρινιώτης, παντρεμένος. Η γυναίκα του ήταν από την Κοκκινιά. Η μάννα μου ήταν άρρωστη, την βοηθήσανε οι Ιταλοί, την κατεβάσανε από το σπίτι, την πήγαν στην κορομηλιά, πιο πέρα απ' την αυλή. Αυτοί άρχισαν κι έβαζαν σφαίρες μέσα στο αμπάρι κι' όταν βάλαν φωτιά λες και γινόταν πόλεμος. Τα πράγματά μας όλα μέσα. Εγώ έσπρωξα το στρώμα που ήταν η μάννα μου ξαπλωμένη στο χαγιάτι, πήρα την κούκλα μου και κατέβηκα στην αυλή. Πήρα και τα πέταλα από το σιδεράδικο του αδελφού μου και τα πήγα στην αυλή. Ήμουν 7 χρονών. Με

βάζουν κάπου 10 Ιταλοί στην μέση με τα όπλα στραμμένα σε μένα. «Πού είναι ο μπαμπάς σου;» με φοβέριζαν ότι θα με σκοτώσουν. «Πάει για πουρνάρια, πάει στο χωράφι», τους έλεγα εγώ. Δεν τους μαρτύρησα που ήταν.

Από αυτό το φόβο έπαθαν τα νεύρα μου. Μεσολάβησαν πολλά πράγματα αλλά δεν τα θυμάμαι όλα. Όταν ήρθε ο πατέρας μου από το βουνό που πολεμούσε, του λέει η μάνα μου,

-Δεν έχουμε τώρα και σπίτι.

-Τί στεναχωριέσαι; λέει ο πατέρας. Αυτό το σπίτι ήταν του Πατέρα μου. Εγώ θα σας φτιάξω καλύτερο.

Είχε όνειρα ο πατέρας μου αλλά δεν τον άφηναν οι φασίστες. Πήγαμε τώρα να μείνουμε στου παππού Ζαβούλα το σπίτι. Πεινούσαμε και λίγο γιατί ο πατέρας μου μοίραζε τα τρόφιμα που είχαμε εμείς στους μουσαφιρέους που έρχονταν από την πόλη και πεινούσαν. Τους φιλοξενούσαμε και τους ταΐζαμε κι έτσι έβγαλαν το σπίτι μας «Το χάνι του Μακρυνιώτη».

Από όλα αυτά γεμίζουμε ψώρα, ψείρες. Παθαίνω εγώ μόλυνση. Ο αδελφός μου ο Θανάσης ήταν αρραβωνιασμένος στην Τοπόλια. Εκεί με πήγαν γιατί είχε γιατρό. Με περιποίηση αρκετή έγινα καλά. Εκεί κάθισα κάπου ένα χρόνο. Εκεί οργανώθηκα στα αητόπουλα.

Εγώ τώρα στο σπίτι που με φιλοξενούσαν, η νύφη μου και η αδελφή της ήταν οργανωμένες στο ΕΑΜ. Μαζί με την Κούλα πηγαίνουμε σύνδεσμοι στα γύρω χωριά. Εμείς τα αητόπουλα κάναμε μάθημα στις εκκλησίας το γυναικονίτη και τραγουδούσαμε «Είμαστε αητόπουλα και του λαού παιδιά και αρχηγό μας έχουμε το Νίκο το Σπαθιά».

Μια μέρα μας είπαν θα περάσει ο Άρης με 60 παλικάρια καβάλα στα άλογα. Σαν να τους βλέπω, τη χαρά που ένοιωσα! Από το ΕΑΜ η Κούλα ήταν ομαδάρχισσα. Κανονίσανε να απαγγείλει λίγα λόγια στον Άρη και εγώ απ' τα αητόπουλα να προσφέρω λουλούδια. Ήρθε η σειρά μου. Του προσφέρω τα αγριολούλουδα, του λέω,

-Από τα Αητόπουλα για σένα Άρη Αρχηγέ, και χειροκροτήσανε.

Αυτή την εικόνα δεν θα την ξεχάσω ποτέ! Η δραστηριότητα και η εξυπνάδα που είχαν τότε τα παιδιά και η μυστικότητα ήταν το μεγάλο που διέθεταν τα Αητόπουλα που πήραν μέρος στην Αντίσταση.

Αυτά όλα έγιναν 42-44-46.

Ο Πατέρας μου απ' ότι θυμάμαι ή θα κρυβόταν ή θα ερχόταν από εξορία. Όλα τα νησιά τα είχε γυρίσει. Θυμάμαι καμμιά φορά που ερχόταν στο σπίτι, η χαρά μας ήταν μεγάλη με την αδελφή μου γιατί ο Πατέρας ήταν λίγες οι φορές που ήταν κοντά μας. Πάντα κρυβόταν. Πόσες φορές είχε πηδήξει απ' το παράθυρο για να γλυτώσει από τους Μάϊδες. Η μάννα μου και εμείς τι τραβούσαμε δεν λέγετε. Το 46, μια Κυριακή, δεν θυμάμαι ημερομηνία, παντρευόταν ο αδελφός μου ο Θανάσης. Τον σκότωσαν το 49. Ο γάμος θα γινόταν στο χωριό Ελεώνα. Από εκεί ήταν η νύφη μου. Λέει ο Πατέρας μου «Μωρέ θα πάω και εγώ στο γάμο του παιδιού μου». Πήγαμε, έγινε ο γάμος. Προδόσαν ότι είχε πάει και ο πατέρας και στο γυρισμό, στο φορτηγό αυτοκίνητο, ήταν και η συμπεθέρα, στη Γραβιά κάνουν έλεγχο και βρίσκουν τον Πατέρα. Ευχήθηκε τα παιδιά να ζήσουν, «να φάτε να πιείτε και να γλεντήσετε, να μην γίνει το δικό τους κι εγώ, μαθημένο το βουνό απ' τα χιόνια». Τον Πατέρα όλο το βράδυ τον δέρνανε οι φασίστες και την άλλη μέρα εξορία.

Ξέχασα να γράψω το 43 ο Πατέρας ήταν στο κρατητήριο στη Γραβιά. Εκεί ήταν και μια φτωχιά απ' το χωριό Κοκοβίστα γιατί είχε κλέψει λίγα κεράσια για τα ορφανά της και οι τσελιγκάδες την βάλαν φυλακή. Δεν είχε να φάει. Το παιδί της 10-12 χρονών έβραζε μωρόφυλλα και της έφερνε να φάει. Ο Πατέρας τη λυπόταν και της έδανε το φαγητό του. Έλεγε στη μάννα μου «Δεν μου φτάνει το φαί» και η μανούλα μου το κουβαλούσε. Όταν βγήκε ο πατέρας λέει στη μάννα μου,

-Μήπως έχεις λεφτά μαζί σου; Έχω να πληρώσουμε να βγάλουμε μια φτωχιά να μαζέψει τα παιδιά της.

-Ό,τι πεις Ελιά μου.

Βγάλαμε τη Παναγιού. Έτσι την έλεγαν. Της δώσαμε και το μουλάρι μας, πήγε στο χωριό της, πήρε και τα παιδιά της και ήρθε η Παναγιού. Ζει τη δική μας τρομοκρατία στη συνέχεια.

Ο Πατέρας έκανε κάπου 8 μήνες στα Γιούρα. Όταν ήρθε απ' το κακό στο χειρότερο. Η αδελφή μου Ελένη 15 χρονών είχε πάει στο αντάρτικο το 47. Και ο αδελφός μου ο Θανάσης Αρβανίτης απ' το πρώτο γάμο της μάνας μου αφήνει τη γυναίκα του έγκυο. Η νύφη μου καλή κοπέλα αλλά πολύ πονεμένη, όσο και εμείς το 47. Η μια καταστροφή κοντά στην άλλη. Σκοτώνετε ο αδελφός της νύφης μου 23 χρονών παλικάρι, Χαράλαμπος Κορδάς. Αντάρτης του ΔΣΕ. Μείναμε πίσω η μάννα του, μια πολύ γενναία γυναίκα και η αδελφή του Αγγελική. Ήρθαν και αυτές στο χωριό μας κοντά στην νύφη μου. Στο χωριό τους τους κυνήγαγαν. Ήρθε η ώρα να γεννήσει η νύφη μου, γιατρός δεν υπήρχε, τρία μερόνυχτα ο πατέρας μου κρυφά ερχόταν, της έδινε κουράγιο. Βοηθούσε και η ίδια πολύ. Έκανε ένα αγοράκι. Στο χωριό μας κατεβήκαν οι αντάρτες και σκοτώσαν δυό χωριανούς. Ο Πατέρας δεν ήξερε τίποτα. Ήταν στο κοπάδι μας την νύχτα αυτή, στο βουνό. Την άλλη μέρα όλοι είπαν ότι ο Μακρυνιώτης τους σκότωσε. Δεν μπορούσε πρώτα να ξεμυτίσει στο χωριό, τώρα ένα παραπάνω. Και το κοπάδι το παρακολουθούσαν. Είχαμε πρώτα τον Γιάννη της Παναγούς, το παλικαράκι 16 χρονών, αλλά πήγαν μαζί με την Ελένη μας εθελοντές στο αντάρτικο. Πήγαινε τώρα και η Παναγιού στα γίδια. Λέει ο Πατέρας,

-Πάμε Σταμάκιμ' στο Αρχηγείο να δούμε τα παιδιά μας και τον Καπετάν Διαμαντή;

-Πάμε πατέρα.

Εγώ είχα πάει πολλές φορές στο Αρχηγείο και με τη μάννα μου και με την Ελένη μας. Πήγαμε, το αρχηγείο ήταν στα λιβάδια προς την Αράχωβα. Πήγαμε σταφύλια, σύκα να φάνε. Έρχεται η Ελένη τρέχοντας μόλις έμαθε ότι πήγαμε. Καμάρωνε που φορούσε παντελόνι και είχε κι όπλο. Λέω εγώ, δεν θα μεγαλώσω!

Τον αδελφό μου τον Θανάση δεν τον είδαμε, ήταν στον Ελικώνα.

-Ο Γιάννης που είναι Ελένη;

-Σκοτώθηκε μας είπαν στη μάχη.

Ο Πατέρας πικράθηκε πολύ. Κλάψαμε όλοι μας τον Γιάννη Τούμπα, 16 χρονών παλικαράκι, γιός της Παναγούς.

Στο σπίτι μας έρχονταν κάθε μέρα οι Μάηδες και μας απειλούσαν. Εμένα και τη μάννα μου λέγαν αν δεν παραδινόταν ο Πατέρας θα μας σκότωναν. Έλεγε η μάννα μου,

-Κρύψ' Ελιάμ, θα σε φάνε τα κοπρόσκυλα.

-Εμένα γυναίκα θα μι το φάνε το κεφάλι μου αλλά η γη να μ' το θυμάσαι θα φυτρώσει το κομμουνισμό. Εμένα θα μ' το κόψουν το κεφάλι αλλά θα αφήσω πίσω τα παιδιά μου.

Στο χωριό μας ήταν ένας στην ηλικία του πατέρα μου. Είχε πρόβατα αλλά φασίστας και ρουφιάνος. Ο Πατέρας είχε ιδανικά, ήθελε ησυχία, ήθελε να ζήσει κοντά στην οικογένειά του που την είχε στερηθεί. Ο άλλος εκμεταλεύτηκε τον πόνο του πατέρα και του λέει,

-Μακρυνιώτη, θα κάνουμε μια συμφωνία. Εγώ θα σε προσέχω απ' το στρατό εσένα και την οικογένειά σου και εσύ απ' τους αντάρτες. Θα προσέχουμε και το χωριό.

-Εντάξει, λέει ο Πατέρας. Δώσανε τα χέρια. Ο Πατέρας μου ήταν πολύ έξυπνος αλλά εκεί την πάτησε, ήταν τίμιος. Έδωσε τον λόγο του αλλά νόμισε ότι και οι φασίστες έχουν λόγο. Λάθος μεγάλο. Τώρα αυτός τον είχε στο χέρι τον Πατέρα. Μια μέρα κατεβαίνει στο χωριό, πήγε μέχρι το χωράφι μας στον Αγιώργη. Τον βλέπει η αδελφή μου Κρυστάλλω, ήταν παντρεμένη. Του λέει,

-Πατέρα, γιατί ξεκάμπισες; Σε τρώει το κορμί; Θα σε φάνε τα σκυλιά!

-Μη φοβάσαι Κρυσταλάκι, γίναμε αδελφοποιοί με τον τάδε και ο ένας φυλάει τον άλλο.

-Έχουν βάση τα σκυλιά πατέρα;

Είχε δίκιο η Κρυστάλλω. Ήρθε στο σπίτι μας. Καθόμαστε σε ξένο σπίτι, το δικό μας το έχουν κάψει, και τα βράδια κοιμόμασταν σε άλλο στη γειτονιά. Κοιμηθήκαμε μαζί εκείνο το βράδυ. Του λέει η μάννα μου

-Πολύ θάρρος πήρες Ηλίαμ', φυλάξου να πηράσει η μπόρα, μην δίνεις εμπιστοσύνη στους Τούρκους.

Εκείνο το βράδυ όλο με καμάρωνε ο Πατέρας, όλη τη νύχτα κουβέντιαζαν με την μάννα μου για τα παιδιά τους. Ήταν σκόρπια.

-Πότε θα γίνει ησυχία να μαζευτούμε σαν οικογένεια, έλεγε η μάννα μου.

-Μην στεναχωριέσαι γυναίκα, έρχονται καλύτερες μέρες.

Το πρωί με φίλησε και έφυγε. Πήγε στα γίδια μας ξέγνοιαστος. Ο προδότης είχε ειδοποιήσει τους Μάηδες. Είχε κανονίσει. Ο Πατέρας μου ήταν προς τη ρεματιά κι αυτός στο ύψωμα. Εμείς είδαμε τους Μάηδες. Μας 'φαγανε τα φίδια. Κρυφθήκαμε εμείς. Πήγαν κατευθείαν στο κοπάδι του προδότη. Τους λέει να που ... είναι, ήρθε το τέλος του Μακρυνιώτη. Με τους Μάηδες μαζί ήταν και ένα γειτονόπουλο που το ταΐζαμε καμιά φορά να του φύγει η σπλήνα από την πείνα που δυστυχούσαν. Λεωνίδας. Ρίξανε στον πατέρα, τον λάβωσαν. Κι έπεσε κάτω. Τους λέει ο φίλος φίδι,

-Να πάτε να του κόψετε το κεφάλι.

Πήγαν κι ο πατέρας ήταν ζωντανός. Παίρνει ο Λεωνίδας το σουγιά του πατέρα. Και τον σφάζουν. Του κόβουν το ΚΕΦΑΛΙ. Περάσαν σύρμα από τα αυτιά του κεφαλιού. Το πήραν μπροστά τα γίδια μας και πίσω οι Μάηδες και ο Λεωνίδας με το κεφάλι. Εμείς απ' το χωριό βλέπαμε τα γίδια που τα φέρνουν αλλά δεν βλέπαμε τον πατέρα.

-Άει παιδάκι'μ', γλύτωσε, ας τα πήραν τα γίδια.

Όταν έφτασαν κοντά, βλέπω το κεφάλι και νόμισα ότι είναι τομάρι από γίδι. Όταν καλοβλέπω το κεφάλι του πατέρα η μάννα μου φωνάζει.

-Σε φάγαν Ηλιάμ'.

Εγώ βρέθηκα μπροστά τους. Κοντά η μάννα μου, φωνάζαμε, θρηνούσαμε και τότε μας πλακώνε στο ξύλο με το κεφάλι του πατέρα. Κλοτσιές, μας γέμισαν αίματα απ' τον Πατέρα. Η αδελφή μου Κρυστάλλω πήρε ένα μουλάρι και πήγε εκεί που έσφαζαν τον πατέρα. Όλα τα πουρνάρια είχαν φαγωθεί από το σώμα του πατέρα που χτυπιόταν που τον έσφαζαν ζωντανό. Έβαλε το σώμα του Πατέρα στο μουλάρι

και πήγε και τον έθαψε στο νεκροταφείο σκάβοντας μόνη της τον τάφο.

Κάποτε φεύγουν. Πήγαν στο κάτω χωριό, μαζευτήκανε όλοι οι φασίστες του χωριού και κλωτσούσαν το κεφάλι κι' έλεγαν ότι καθάρισε ο τόπος. Βάλανε χέρι στα γίδια. Κοροϊδεύοντουσαν και έλεγαν «δεν είναι και παχιά». Τότε λένε,

-Βρε συ, για να καθαρήσει ο τόπος να πάτε να σφάζετε την γυναίκα και το κορίτσι.

Ανασκουμπώνονται δύο Μάηδες κι' από ένα μαχαίρι στο χέρι και ρχόντουσαν τρέχοντας για να εκτελέσουν σωστά το χρέος τους. Στα μισά του δρόμου τους βλέπει ένας γαμπρός μας και κάνει νόημα στις γυναίκες που είχαν μαζευτεί να κρυφτούμε. Φύγαμε με την μάννα μου μέσα στους κήπους. Τρέχοντας πήγαμε σε ένα σπίτι και μας κρύψανε. Αυτοί πήγαν στο σπίτι που μας άφησαν. Δεν μας βρίσκουν. Δέρνουν τις γειτόνισσες. Τα έκαναν γυαλιά καρφιά, το σπίτι το ρήμαξαν, καρπούς, ρούχα, λάδια, ήταν όλα σκόρπια.

Μεγάλη συμφορά. Τί να κάνουμε τώρα, ερχόντουσαν κάθε μέρα οι Μάηδες να μας βρουν. Μια μέρα έρχονται. Εμείς κρυβόμασταν όταν τους βλέπαμε. Βρίσκουν τον Παρδάλι μας, τον σκύλο μας, το γνώριζαν κι' αυτό γιατί τους γαύγιζε όταν έρχονταν και το σκότωσαν. Εγώ το έβλεπα απ' την κρυψώνα αλλά δεν μπορούσα να βοηθήσω. Τον έφαγαν οι Μάηδες κι αυτόν. Δεν μπορούσαμε με τίποτα να μείνουμε στο χωριό. Θα μας σκότωναν. Μαθαίνουμε πως ο αδελφός μου ο Θανάσης, αντάρτης, θε να έρθει ο λόχος του απ' τον Ελικώνα στον Παρνασσό, στο αρχηγείο που ήταν στην Επάνω Αγόριανη. Πάνε η μάννα μου και η νύφη μου με το νεογέννητο να το δει ο αδελφός μου, να του πουν για τον Πατέρα, για μας που δεν μπορούσαμε να μείνουμε στο χωριό, θα μας σκότωναν. Εγώ δεν περίμενα να γυρίσουν. Πήγα κι' εγώ στο αρχηγείο 3 ώρες περίπου με τα πόδια. Είμουν 12 χρονών. Ήρθε ο αδελφός μας, είδε όλους, είδε πρώτα το παιδάκι του, το χάρηκε και μετά τούπαμε για τον πατέρα. Πόνεσε πολύ, του είπαμε για μας τι τραβάμε, τότε είπε να πάμε κι' εμείς στο Αντάρτικο. Θα ήμασταν κοντά σε δικούς μας ανθρώπους. Μείναμε εκεί. Πήγε και πήρε την

πεθερά του, την κουνιάδα του, την Παναγιού και τον Θωμά. Ο Θωμάς ήταν 10 χρονών, αδελφός του Γιάννη Τούμπα που σκοτώθηκε. Ήμασταν τώρα 8 άτομα με τον μικρούλη Αχιλλέα. Η Ελένη δεν ήταν τότε στο αρχηγείο και δεν την είδαμε. Εμάς μας έλεγαν γυναικόπαιδα. Ο λόχος του αδελφού μου θα πήγαινε προς τα Βαρδούσια. Θα έπερναν και τα γυναικόπαιδα μαζί. Χάρηκε ο αδελφός μου. Τί ωραίο παλικάρι που ήταν! Μας είπε ο αδελφός μου εδώ τουλάχιστον θα ήμασταν σε δικό μας έδαφος, κοντά στα παλληκάρια μας. Και παίρναμε κουράγιο. Εμείς από το σπίτι πήραμε μόνο το μουλάρι μας, τον Κοκκίνη, και τα ρούχα που φορούσαμε κι' από μια κουβέρτα. Τα πράγματά μας όλα μας τα είχαν πάρει εκτός από 2 μπαούλα γεμάτα ρούχα, ωραία ρούχα. Μας τα είχε η μάννα μου ένα της Ελένης και ένα εμένα για προίκα. Τα είχαμε κρύψει στην Πανόργια. Ήταν μόνη της. Εκεί κρυβόταν και ο Πατέρας καμιά φορά. Λέει η μανούλα μου,

-Αν γυρίσουμε ζωντανοί, θα τα βρούμε να έχουν κάτι τα κορίτσια μου. Ξεκινάμε τώρα βράδυ γιατί όλο νύχτα περπατούσαμε. Την ημέρα θα μας έβλεπαν τα αεροπλάνα. Βάζουν εμένα, τον Θωμά και το μωράκι καβάλα στο μουλάρι, μας τύλιξαν με τις κουβέρτες, μας έδεσαν να μην πέσουμε και δρόμο μες στα βουνά. Όπου ξημέρωνε καθόμασταν. Μας μοίραζαν κάτι να φάμε. Το πρώτο χωριό που βρήκαμε ήταν η Κουκουβίστα.

-Σε αυτό το χωριό και στη Παύλιανη δίπλα, ο Πατέρας καπετάν Άγρας τότε, με άλλα παλικάρια τσακίσανε τους Ιταλούς, λέει η μάννα μου. Εδώ παιδάκια μου, ο πατέρας τα ποδαράκια του έχουν πατήσει όλες τις κορφές. Σαν να τον βλέπομε, αλλά ο Πατέρας τον είχαν σκοτώσει οι Έλληνες φασίστες.

Στο κάθε χωριό καθόμασταν αρκετές ημέρες μαζί με τους αντάρτες και τις αντάρτισσες. Κι ο αδελφός μου να απολαμβάνει τι γυναίκα του και το παιδί του. Ξέχασα να γράψω πως την κουνιάδα του Αγγελική την πήγαν μάχιμη, την βάλαν στον ασύρματο.

Όταν μαθεύτηκε ότι πήγαμε στο αντάρτικο πίσω στο χωριό, οι φασίστες έκαναν ότι ήθελαν. Είχαμε ένα κήπο 3 στρέμματα στο σπίτι

μας. Ήταν ένας παράδεισος. Ότι δέντρο καρποφόρο υπήρχε το είχε φυτέψει ο πατέρας και 80 ρίζες ελιές. Ήταν πολύ ωραίο! Όλοι τον ζήλευαν, πήγαν οι φασίστες, μας τα έκοψαν όλα, μας έκαψαν τα καλύβια μας. Αυτά που είχαν αφήσει οι Ιταλοί τα έκαψαν οι Έλληνες Φασίστες. Μαθαίνουν και τα δύο μπαούλα που είχαμε στην πανώρια, πήγαν τρεις απ' το χωριό, αυτός που πρόδωσε τον πατέρα, η Περικλίνα, της είχαν σκοτώσει το κορίτσι οι Αντάρτες και έπερνε εκδίκηση σε μας, και ο Λεωνίδας ο φονιάς. Εκεί είχαμε και ένα παππού Ζαβούλα. Φόρτωναν τα μπαούλα κι έλεγαν στον παππού

-Βοήθα γέρο αλλοιώς θα σε σκοτώσουμε.

Και τα πήραν όλα. Τώρα δεν υπήρχε τίποτε και της νύφης μου την προίκα που ήταν νιοπαντρεμένη, της τα πήραν όλα.

Εμείς στην Κουκουβίτσα, όλα αυτά τα χωριά τα έλεγαν Ανταρτοκρατούμενα. Είχαν φύγει οι χωριάτες. Τους είχαν μαζέψει στις πόλεις για να μην βρίσκουν οι αντάρτες τρόφιμα. Διαταγή να φύγουμε. Νύχτα περπατούσαμε, μέρα καθόμαστε. Χωριά πολλά περάσαμε Περνούσαμε καλά γιατί ήταν το παληκάρι μας μαζί, ο Θανασούλας μου, ώσπου φτάσαμε στο χωριό Δάφνη και Ανατολή το έλεγαν. Εκεί καθήσαμε αρκετό καιρό. Θυμάμαι τις κοπέλλες με τα παντελόνια. Έκαναν άσκηση. Τί ωραία και ενθουσιασμός! Εκεί είχαν κρατούμενους και το έσκασαν. Δύο, πήγαν στην Λαμία, για αυτούς θα σας γράψω πιο κάτω. Μας λέει ο αδελφός μου ότι πήραν διαταγή να φύγει ο λόχος του. Κλάμματα εμείς, η μάννα, η γυναίκα του, μας αγκάλιασε όλους και δεν μας ξεκόλαγε από την αγκαλιά του. Ήταν η τελευταία φορά. Δεν τον ξαναείδαμε. Μείναμε τέσσερεις γυναίκες, ο Θωμάς δέκα χρονών, εγώ δώδεκα χρονών και ο Αχιλλέας μηνών. Άρχισαν οι εκκαθαρίσεις. Δεν μπορούσαμε να σταθούμε πουθενά. Άρχισε η πείνα. Δεν είχαν τρόφιμα. Ότι είχαν μας τα έδιναν στα γυναικόπαιδα από λίγο.

Τη μέρα κρυβόμασταν και την νύχτα περπατούσαμε. Νυστάζαμε, δεν μπορούσα, δεν είχαμε παπούτσια, τα πόδια μας ήταν όλο πληγές. Πονούσα, έκλαιγα. Όλοι στη σειρά, μεταδόστε ησυχία ό ένας στον άλλο. Ερχόταν η σειρά μου, σταματούσα τα κλάμματα κι έλεγα "μεταδόστε ησυχία".

Η μαννούλα μου ήταν άρρωστη όλο τον καιρό. Έφυγε και ο αδελφός μου. Ήταν ένα έρμαιο. Εγώ φώναζα "πεινάω", το μωρό μας έκλεγε, δεν είχε γάλα να το θηλάσει γιατί ήταν νηστική η μάννα του. Κάθε μέρα και χειρότερα. Ο εχθρός όλο και πλησίαζε. Είχαμε 15 ημέρες χωρίς να φάμε τίποτα. Μου δίνει ένα κοριτσάκι λίγο αλάτι, μου λέει βάλτο στο στόμα σου για να πίνεις νερό να γεμίσει η κοιλιά σου και δεν θα πεινάς.

Κακά τα ψέμματα, μια μέρα μας είπαν οι αντάρτες "πρέπει να υπακούμε γιατί ο εχθρός μας πλησιάζει". Όλο αυτό το διάστημα γυρίζαμε Βαρδούσια, Γκιώνα. Εκείνο το ποτάμι τον Μόρνο, τον περάσαμε και 10 φορές. Μέχρι τον λαιμό το νερό, μούσκεμα, κρυώναμε, φωτιές δεν μπορούσαμε να ανάψουμε, θα μας έβλεπαν. Συνέχεια περπατούσαμε και "μεταδώστε ησυχία". Το μουλάρι μας το είχαμε αφήσει. Μας είπαν οι αντάρτες να αφήσουμε τα πράγματά μας δηλαδή από μια κουβέρτα που είχαμε γιατί θα ανεβαίναμε σε μεγάλες κορυφές.

Που βρίσκαμε εκείνο το κουράγιο, ίσως από φόβο. Πολλές φορές τα αεροπλάνα έρχονταν και την νύχτα με προβολείς και το "μεταδώστε ησυχία" είχε συμπληρωθεί "και ακίνητοι". Μια μέρα τα αεροπλάνα μας είχαν εντοπίσει γιατί είμασταν παιδιά, δεν υπακούαμε. Έρχονταν συνέχεια, μας στρίμωξαν σε μια χαράδρα. Εκεί έγινε ο χαλασμός. Εκεί σκοτώθηκαν πολλά παιδιά, οι ρουκέτες να πέφτουν σαν βροχή, η μάννα μου και εγώ είμασταν στο πλάι της χαράδρας και τα αεροπλάνα κατέβαιναν πιο χαμηλά από μας. Μας έβλεπαν, σηκώνονταν και έριχναν και μας είχαν δει ότι είμασταν γυναικόπαιδα. Παίρνει η μάννα μου μια πλάκα πέτρα και μου την βάζει στο κεφάλι να μην με πάρει κανά βλήμα. Εγώ την πετάω τότε, την παίρνει την βάζει στο δικό της κεφάλι και βάζει το δικό της κεφάλι πάνω απ' το δικό μου να με προστατέψει.

Νύχτωσε καλά. Φωνάζουν να συναχθούμε. Πολλοί οι τραυματίες κι' ένα παιδί αντάρτη τον έκοψε η ρουκέτα στην μέση. Είπαν πως τον έλεγαν Σβάρνα. Τους τραυματίες έφτιαξαν ξήλινα κρεβάτια και τους κουβαλούσαν, κι' όσοι γλύτωσαν. Το χιόνι να πέφτει ασταμάτητα, κρύο πολύ, πείνα, πόνος. Βρεθήκαμε στην κορυφή της Γκιώνας. Το χιόνι να μας σκεπάζει, πολλά παιδάκια ξεπάγιασαν, πέθαναν. Εμείς ότι ρούχα μας είχαν μείνει σκεπάσαμε το μικρούλι να μην ξεπαγιάσει. Εγώ κρέ-

μασα το κεφάλι για πεθαμό. Τότε η μάννα μου βάζει χιόνι και με τρίβει με γρήγορες κινήσεις και συνήρθα. Στην κορυφή της Γκιώνας ο στρατός μας είχε περικυκλώσει. Τότε μας λένε οι αρχηγοί αντάρτες, 4-5 παλληκάρια,

-Όλα τα γυναικόπαιδα θα κατεβείτε στο χωριό Συκιά, θα πάτε, είναι ο στρατός, να παρουσιαστείτε. Εκεί μπορεί να ζήσουν τουλάχιστον οι μισοί.

Υπακούσαμε. Οι αντάρτες μας χαιρέτησαν κι έφυγαν μες την Θύελλα. Μετά από λίγο ακούσαμε πυροβολισμούς. Ίσως αυτοκτόνησαν να μην τους πιάσουν. Εκεί αυτοκτόνησε η Ευθυμία Αρβανίτη, 18 ετών, με το μωρό της, για να μην την πιάσουν. Ήταν απ' το χωριό Αριμέα. Εμείς κατρακυλώντας μες τα χιόνια, μετά από μεγάλη ταλαιπωρία, δεν μπορεί να φανταστεί ανθρώπινος νους το τί περάσαμε μες στις χαράδρες και εκεί αφήσαμε κορμάκια, φτάσαμε καμμιά φορά στο χωριό. Ο στρατός μας περίμενε γιατί μας παρακολουθούσε. Ήταν μεγάλη Πέμπτη το 48.

Εκεί αρχίζουν πιο μεγάλα μαρτύρια. Να τρέμουμε σαν τα ψάρια απ' το φόβο και κρύο. Της νύφη μου της έλεγαν "Πού τόκανες πουτάνα το παιδί;" Ήταν η διάλεκτος που είχαν. "Στο βουνό θα σας σκοτώσουμε, τώρα δεν θα μείνει κανένας". Εκεί στους στρατιώτες ήταν ένας απ' το χωριό μας, Κώστας Κονταξής λέγετε, στρατιώτης, αλλά κρυφά μας κοίταξε. Φοβόταν να μας μιλήσει. Ο διοικητής είχε ένα βούρδουλα, πηγαινοερχόταν στην πλατεία, γιατί εκεί μας είχαν, και χτυπούσε τα γυναικόπαιδα. Μας τρομοκρατούσε, μας έλεγε "δεν θα μείνει κανένα κομμούνι". Εμείς τους κοιτούσαμε απαθέστατοι. Είχαμε απομείνει από την πείνα και την ταλαιπωρία.

Έρχετε ο στρατιώτης απ' το χωριό μας κρυφά. Κάπου βρήκε κάτι παλιοπάπουτσα και μου τα έδωσε, που είχαν ανοίξει τα ποδάρια μου, ξυπόλητο στα χιόνια που περπατούσαμε μερόνυχτα στα βουνά. Μόλις τα φόρεσα ήταν και μεγάλα αλλά θα τα έσουρνα. Το μάθαν και μου τα πήραν. Μούμεινε η χαρά. Μαθημένα τα βουνά απ' τα χιόνια. Πάλι ξυπόλητη εγώ.

Απ' το χωριό Συκιά μας πήγαν στο χωριό Μαυρολιθάρι. Εκεί αποκαμωμένοι όλοι μας πήγαμε στην πλατεία του χωριού και μας μοίρασαν ψωμί. Η μάννα μου μου λέει:

-Λίγο λίγο παιδάκι, φάτο μην πνιγείς.

Ώσπου να το πει η μάννα μου εγώ κοιτούσα να φάω και το δικό της. Τόση πείνα κι έλεγαν και γελούσαν οι φαντάροι, κοίτα πείνα τα κομμούνια! Είχαμε και το μωράκι του αδελφού μου, δεν είχαμε γάλα. Η μάννα νηστική, πώς να κατεβάσει γάλα. Όλο έκλεγε, πεινούσε και της έλεγαν ο στρατός "Πουτάνα πέτα το το μπαστάρδικο ή θα σου το σκοτώσουμε εμείς". Φόβος μεγάλος.

Ξεκινήσαμε απ' το Μαυρολιθάρι, περπατούσαμε σιγά, δεν είχαμε κουράγιο. Μας έβριζαν και μας κοπανούσαν και καμιά φορά υπήρχαν και καλά παιδιά φαντάροι. Κρυφά μας μιλούσαν με καλοσύνη. Μετά από μεγάλη ταλαιπωρία φτάσαμε στο χωριό Γαρδικάκη. Ίτη σήμερα το λένε. Ήταν Μεγάλη Παρασκευή. Μας πήγαν στην πλατεία του χωριού να μας δουν που θα έβγαζαν τον επιτάφιο οι χωρικοί.

Δεν θυμάμαι πόσο μείναμε εκεί. Μάλλον μια νύχτα μετά έφεραν στρατιωτικά αυτοκίνητα και μας πήγαν στη Λαμία. Στο κάθε αυτοκίνητο ανοιχτά πίσω ήταν κι ένας χωροφύλακας. Απάνω στην Λαμία είχαν μάθει ότι έπιασαν Αντάρτες και γυναικόπαιδα. Είχε βγει όλη η Λαμία έξω να μας δουν. Ήταν κάπου 20 αυτοκίνητα. Η Λαμία έχει πολλές πλατείες. Ήταν εντολή να μας περάσουν απ' όλες της πλατείες γύρω γύρω. Να μας βρίζουν και να μας φτύνουν.

Σε μια πλατεία η μαννούλα μου είδε και χωριανούς μας. Σηκώνομε λίγο να με δουν καμαρωτή κι' αν μας έφτυναν θα τους έφτυνα και γω. Δεν πρόλαβα, ο χωροφύλακας μούδωσε μια με το πίσω του όπλου στο κεφάλι. Πρόλαβα και του είπα "Κάτσε καλά βρε", και μετά ζάρωσα. Μας πήγαν σε κάτι μεγάλα κτίρια, στρατώνες ήταν δεν θυμάμαι.

Ξημέρωσε Πάσχα το 48. Μας μαγεύρεψαν κουκιά φρέσκα και μας μοίρασαν. Εκεί μας κράτησαν 20 ημέρες. Κοιμόμασταν στο τσιμέντο χωρίς ρούχα. Είχαμε μια κουβέρτα και τυλίγαμε το μικρό. Μόνο από κάτω είχαμε χαρτόκουτες. Σε κάθε θάλαμο είχαν ένα γκαζοντενεκέ για τις ανάγκες μας. Δεν είχαν τουαλέτες. Εμείς στο θάλαμο ήταν ένα

παλικάρι, αντάρτης. Δεν μιλούσε ούτε άκουγε. Είχαν πέσει οβίδες δίπλα του και είχε κουφαθεί και άδειαζε το παληκάρι το ντενεκέ με τις ακαθαρσίες συνέχεια. Γράφω πιο μπροστά, από το χωριό Χωμίριανη είχαν δραπετεύσει 2 κρατούμενοι φασίστες που κρατούσαν οι αντάρτες. Αυτοί έφαγαν πολλά παληκάρια και κοπέλλες. Κάθε μέρα μας έπερναν για αναγνώριση. Από αυτούς όσους γνώριζαν τους σκότωναν, τους τιμώραγαν πρώτα και μετά σε ομαδικούς τάφους στη Ξηριότσα, έτσι λέν το νεκροταφείο. Έφαγε πολλά παληκάρια. Αιωνία τους η μνήμη.

Θυμάμαι μια κοπέλλα απ' το θάλαμο, σαν το φεγγάρι ήταν. Την πήραν για εκτέλεση. Μας χαιρέτησε και φώναξε,

-Αδέλφια κουράγιο, μην σκύβετε το κεφάλι. Γειά σας!

Ήρθε η μέρα να φύγουμε. Μας έβγαλαν από τον θάλαμο. Εμάς τα μικρά μας κρατούσαν. Οι μεγάλοι κάτω όλοι στοιβαγμένοι στις γραμμές να περάσει το φορτηγό τρέινο να τους βάλουν μέσα για το άγνωστο. Δεν ήξεραν που. Εμάς τα παιδιά μας έφεραν γάλα και γαλέτες να μας καλοπιάσουν. Θα μας στείλουν είπαν σε παιδούπολη. Εγώ επαναστάτησα, είδα τη μάννα μου, το μικρό κάτω και κάπως μου ήρθε. Ανεβαίνω στη τζαμαρία,

-Θα με αφήσετε να πάω στην μάννα μου ή θα πέσω κάτω; Αυτοί μας έλεγαν θα μας πάνε στη Βασίλισσα και θα τρώμε καλά. Τότε εγώ δίνω μια γροθιά στο τζάμι, σπάει όλο, γεμίζω αίματα, φωνάζω, τρέχω, τους βρίζω, τους έκανα μεγάλη φασαρία. Τελικά νίκησα. Τρέχω στην μάννα μου, την ώρα που τους έβαζαν στο τρέινο. Η μαννούλα μου μόλις με είδε, άνοιξε την αγκαλιά της,

-Ήρθες παιδάκι μου;

Μας σπρώχνουν μέσα στην πόστα, μας πήγαν κοντά στη θάλασσα, τώρα Αγία Μαρίνα τόλεγαν το μέρος, δεν θυμάμαι. Εγώ μόλις βλέπω τη θάλασσα, τρώμαξα, δεν είχα ξαναδεί άλλες φορές,

-Θα μας πνίξουν μαννούλα μου, τί είναι αυτό τόσο νερό; Μας έβαλαν μέσα στο σαπιοκάραβο. Μας έσπρωχναν. Μας κατέβασαν κάτω. Με αυτό φαίνεται κουβαλούσαν γελάδια γιατί βρώμαγε. Εκεί μέσα είχε

ακαθαρσίες. Εμείς είμασταν έρμαιο στα χέρια τους. Μας έβριζαν. Αυτό γινόταν συνεχώς. Εκεί που μας έβαλαν μας χώρισαν με μια τριχιά στην μέση. Ξεκινήσαμε καμιά φορά. Μετά από λίγο άρχισε το ξερατιό. Ο ένας πάνω στον άλλο. Δραματική η κατάσταση. Δεν μας άφηναν να βγούμε επάνω να πάρουμε λίγο αέρα. Ύστερα από πολλές ώρες ταλαιπωρίας, ταρακουνηθήκαμε εκεί, σταμάτησε. Είχε πλευρίσει σε κάτι βράχους. Κατεβαίνουν κάτω. Μας λένε,

-Όσοι είναι από την δεξιά μεριά του σκοινιού να βγούνε έξω. Χαιρετάμε τους συντρόφους μας κι ανεβαίνουμε τις σκάλες. Ήταν ένας ξηρότοπος. Είχε κάτι ελιές κι' βράχους. Έβαλαν κάτι σανίδες και μας έβγαλαν. Δεν θυμάμαι πόσους, όλους γυναικόπαιδα. Εκεί ήταν ένας διοικητής και στρατός που μας πήραν. Το καράβι έφυγε για το άγνωστο για μας. Εκεί μας είπαν ότι το νησί αυτό το έλεγαν Τρίκερι.

-Προχωράτε κομμούνια, στο βουνό τρέχατε, εδώ δεν μπορείτε; Εμείς είμασταν πολύ ταλαιπωρημένοι, πεινασμένοι, ο ένας κράταγε τον άλλον. Καμιά φορά φτάσαμε σε ένα μοναστήρι. Μας άφησαν εκεί, μας έδωσαν λίγο ψωμί ανά δύο άτομα και μια ρέγκα. "Νερό, νερό" φωνάζουμε, μας λεδοσαν ένα κουβά. Βγάζουμε νερό από το πηγάδι. Έγινε χαμός. Ποιός να πρωτοπιεί. Δεν χορταίναμε. Σε λίγο μας φωνάζουν όλους στο προαύλιο. Φωνάζουν με τα ονόματά μας. Είπαν ανά 3 άτομα θα πάρετε μια σκηνή. Εγώ, η μάννα μου και η Παναγιού Τούμπα. Η σκηνή ήταν χαμηλή, στρατιωτικές, σκυφτά έπρεπε να μπαίνοβγαίνεις. Μια σκηνή έδωσαν στη νύφη μας, τη Βασιλικούλα, η μαμά της και το μικρό και συνέχεια σε όλους. Μας πήγαν πιο κάτω απ' το μοναστήρι, σε ένα μέρος λίγο κατηφορικό. Μας είχαν κάνει γραμμές που θα τις στήναμε. Άρχισε η δουλειά. Καθαρίσαμε το μέρος και στήσαμε κάτω χώμα. Ρούχα δεν είχαμε. Μια κουβέρτα ξήκλια είχε η Παναγιού και μια εμείς. Η μια κάτω, η μια αποπάνω. Τέλειωσε αυτή η δουλειά.

Πιο κάτω, κοντά στη θάλασσα ήταν οι άντρες κρατούμενοι. Εκεί ήταν κι ένας πρωτοξάδελφος Μακρινιώτης Αθανάσιος από το χωριό Ριτζέρι. Ήρθαν οι στρατιώτες κι είπαν "ποιές θέλουν να ρθουν στο μαγειρείο;" Μόλις άκουσαν μαγειρείο, όλες πρόθυμες. Κι έτσι άρχισε το συσσίτιο. Το πρώτο συσσίτιο ήταν μπακαλιάρος με πατάτες, με

σταφίδες μέσα το ψωμί, μισή οκά, ένα φραντζολάκι το άτομο για 2 ημέρες. Κάθε 2 ημέρες ερχόταν το καΐκι από το Βόλο με ψωμί και τρόφιμα.

Εμένα το ψωμί δεν μούφτανε. Έτρωγα και της μάννας μου. Η μάννα μου όλο αυτό το καιρό στο βουνό και τώρα στην εξορία ήταν άρρωστη. Είχε συνέχεια αιμοραγία. Ρούχα να αλλάξει δεν είχε. Η κατάσταση δύσκολη, εγώ δεν πολυκαταλάβαινα την σοβαρότητα της υγείας της. Η νύφη μου της είχε κοπεί το γάλα. Το παιδί τι να φάει, αρρώστησε. Θυμάμαι τόβαζε για ύπνο και κοιμόταν με τα μάτια ανοιχτά από την αδυναμία, αλλά έγραψε στο χωριό της σε κάτι συγγενείς και τους πούλησαν ένα κτήμα και της έστειλαν λίγα χρήματα. Έτρωγε το παιδί. Συνήλθε. Ήταν ο πιο μικρός εξόριστος. Πέντε μηνών. Φτιάξανε και τη σκηνή. Πιο ψηλά χτίσανε ένα μέτρο και την έβαλαν πιο ψηλά και έφτιαξαν και κρεβατάκια. Όσοι διέθεταν λίγα χρήματα έκαναν την ζωή τους εκεί πιο καλή. Ήταν πολλοί. Εμείς οι φτωχοί είμασταν πιο χαμηλά και είμασταν και εμείς, πολλοί, που δεν είχαμε τίποτα.

Εκεί στο μοναστήρι κοντά είχε ένα σπίτι. Κατοικούσε μια γριά πολύ ψηλή. Φορούσε νησιώτικα ρούχα κι ότι κουβαλούσε βάρος, το κουβαλούσε στο κεφάλι. Εμείς ξέραμε ότι το φορτίο το φορτώνωτε στις πλάτες και μας φαινόταν παράξενο. Αλλά ήταν και κακιά, μας έβριζε. Απ' έξω από το σπίτι ήταν ένα προαύλιο με καλντερίμι. Εκεί μας έδοναν το συσούτιο, μας έβαζαν στη γραμμή με τις караβάνες. Αυτές που ήταν στο μαγειρείο ήταν πιο τυχερές γιατί έγλυφαν και τα καζάνια.

Καμμιά φορά μας έδοναν και φρούτο, ότι φρούτο κι άν ήταν τόβαζαν κομούλια, κομούλια και στην γραμμή εμείς. Εγώ έπερνα και της μάννας μου. Μετρούσα τα κουμουλάκια. Μετρούσα και πόσοι ήταν πιο μπροστά από εμένα για να δω ήταν καλή η κουμουλίτσα μου. Αυτό γινόταν όταν μας είχαν φρούτα.

Τα ποδάρια μου από την ξυπολησιά και στο αντάρτικο και εδώ συνέχεια, από κάτω είχαν γίνει σαν πετσι, περπατούσα άνετα. Όταν ερχόταν ο Ταχυδρόμος σφύραγε. Εγώ πρώτη.

-Πού πας παιδάκι μου; μούλεγε η μάννα μου. Εμείς τους έχουμε χάσει όλους δεν έχουμε κανέναν να μας στείλει γράμμα. Μην τρέχεις άδικα.

Εγώ που να ακούσω. Πρώτη, αλλά γύριζα απογοητευμένη. Άρχισαν τα κορίτσια κι έκαναν μπάνιο στη θάλασσα. Εμένα δεν μ' άφηγε η μάννα μου να μην πνιγώ έλεγε. Αλλά εκεί που φοβόμουν την θάλασσα όταν την πρωτόδα, τώρα είχα γίνει ψαράς. Είχε πάρα πολλά ψάρια. Είχα ένα σχοινάκι, έβαζα μπροστά ρέγγα, όταν μας έδοναν ρέγγα με τα πατζάρια. Εγώ την κρατούσα για δόλωμα. Έπιανα μεγάλα ψάρια κι είχαμε και το μεζεδάκι μας.

Η μάννα μου όλο χειροτερεύει η υγεία της. Ο γιατρός του στρατοπέδου είπε πρέπει να πάει σε νοσοκομείο. Τόπε στον διοικητή, κανονίστηκε να πάει στο Βόλο με το καΐκι που μας έφερνε τα τρόφιμα αλλά μόνη με συνοδεία στρατιώτες. Σκεφτείτε σε τι κατάσταση ήταν και να μην έχει ένα χέρι βοήθειας. Ήρθε το καΐκι, ειδοποίησαν να την πάμε. Την βάζουν οι κοπέλλες σε μια κουβέρτα σαν φορείο. Μπροστά το φορείο κουβέρτα, κοντά όλες οι κρατούμενες κι εγώ σκούζοντας ,
-Μαννούλα. Γύρνα πίσω, θα σε περιμένω και το ψωμί θα στο μαζεύω, δεν θα το τρώω.

Δεν ήξερα τι έλεγα. Μέχρι εκεί την πήγαμε εμείς. Είπε, «Ευχαριστώ γυναίκες, να προσέχετε το κορίτσι ώσπου νάρθω. Βασιλικούλα να το μαζεύεις μην πάει στην θάλασσα και πνιγεί».

Και έφυγε κλαίοντας. Εκεί που την πήγαν την έβαλαν σε ένα δωμάτιο μέσα. Εκεί είχαν κι έναν άντρα κρατούμενο πολύ άρρωστο. Για τουαλέτα τους είχαν ένα ντενεκέ στη μέση στο δωμάτιο. Είχε και μια καρέκλα. Στην καρέκλα είχε το σακκάκι του ο άνθρωπος κι έτσι κρύβονταν να κατουρίσουν γυρίζοντας την καρέκλα. Η σκοπιά απέξω. Σε μια βδομάδα ήρθε. Της είχαν κάνει κάτι πρόχειρο. Συνήλθε λίγο αλλά για λίγο έπρεπε να γίνει εγχείρηση.

Εκεί εξόριστες ήταν κάτι πολύ ωραίες κοπέλλες. Φορούσαν μακριά φορέματα Ήταν η μόδα είπαν. Μας είπαν ότι ήταν επιστήμονες. Τα βράδια τραγουδούσαν, την ημέρα διάβαζαν. Θυμάμαι το τραγούδι που

έλεγαν. "Ένα καράβι απ' τον Περαία, έχει σαλπάρει για μακριά". Εγώ τις κοιτούσα στα μάτια. Τις θαύμαζα. Ένα βράδυ κάτι ονειρευτήκα και κατούρησα. Σηκωνόμαστε το πρωί, τί να δούμε, μούσκεμμα η μάννα μου. Η Παναγιού με μάλωσε. Εγώ στεναχωρήθηκα γιατί τόπιε το χώμα και φαινότανε. Δεν στέγνωνε και με κορόιδευαν οι φιλενάδες, κι ήταν και πιο μεγάλες. Πήρα και εγώ ένα κομμάτι χαρτί, κάθισα μια μέρα ολόκληρη και το στέγνωσα. "Ελάτε τώρα να δείτε" λέω, "τα μάτια σας σας γέλασαν".

Στο στρατόπεδο που ήταν οι άντρες, είχαν φτιάξει θέατρο σε μια κατηφόρα. Είχαν σκάσει γύρω γύρω για να κάθονται και κάτω ήταν που έπαιζαν. Με είχαν βάλει και σε μένα ένα ρόλο. Δεν θυμάμαι τι ρόλο και η χορωδία θα τραγουδούσε. Θα είμουν και γω. Κάναμε πρόβες. Έλεγαν ένα τραγούδι "Λομπαριανή". Όλη την ημέρα εγώ με λομπαριανή στο στόμα, μου έκανε εντύπωση η λέξη. "Πάψε περδικούλα μου" μούλεγε η μάννα μου, "με λήχρανες". Που εγώ, "Λομπαριανή το λέγανε". Συνέχεια. Κατηφορίζω στη θάλασσα κρυφά από την μάννα μου να κάνω μπάνιο. Πήγαιναν όλες οι κοπέλλες. Δεν με άφηνε να μπω στη θάλασσα να μην πνιγώ έλεγε. Δεν ήταν της μόδας τότε. Μπαίνω κι εγώ στη θάλασσα γιατί με κορόιδευαν οι άλλες. Είχα και το πηρούνι δεμένο σ' ένα ξύλο και κάρφωνα χταπόδια. Είχε πάρα πολλά. Κάρφωσα κάνα δυο χταπόδια. Ήταν πολλά άλλα όσα δεν προλάβαινα, μου έκαναν το νερό μαύρο και μου' φευγαν και αυτά που έπιανα τα έριχνα πάλι στη θάλασσα. Δεν τα τρώγαμε. Είπα και γω, θα κάνω μπάνιο.

Ευτυχώς που έκλινα τα μάτια. Με τσίμπησε μια σαλούφα στο πρόσωπο. Βάζω τις φωνές, μαζεύτηκαν οι γυναίκες και τόβλαζαν κομμάτια. Μου κατέβασε τα μούτρα. Με πήγαν στο αναρωτήριο. Πρίστηκαν τα μούτρα μου. Μαύρο και πρησμένο το κεφάλι, έγινε άλλο τόσο. Η μάννα μου έκλαιγε, εγώ πιο πολύ στενοχωριόμουν που έχανα τη Λομπαριανή. Είχα το βάσανο μου. Έρχεται ο γιατρός, λέει στη μάννα μου "Σήκωσε τα ρούχα του να το ακροαστώ". Με κοιτάει πίσω πλάτες, λέει "Γύρνα και μπροστά". Εγώ τότε είχα αρχίσει να σχηματίζομαι στο στήθος. Λέω, τί λέει αυτός; Τώρα αγρίεψα, με γύρισε η μάννα μου,

μόλις σηκώνει ο γιατρός το ρούχο του φέρνω ένα γερό σκαμπίλι, θα το θυμάται ακόμα. "Πάρτο το παλαβό κυρία μου, θα με σκοτώσει. Ό,τι θέλεις κάντο". Το κεφάλι καζάνι, μαύρο και πρισμμένο με κάτι κομπρέσες. Πρακτικά με έκαναν καλά. Αλλά πέρασε καιρός, το θέατρο το έχασα.

Ρούχα, ό,τι φορούσαμε. Δεν είχαμε άλλα. Εμένα έλιωσε το φορεματάκι μου. Φορούσα και μαύρα συνέχεια, έλυωσε το μαύρο και φαινόταν η φανέλλα. Αυτή κράτησε γιατί ήταν πλεγμένη από μαλλί προβάτου. Χοντρή φανέλλα, γιατί είχα περάσει βρωχικά, έλεγε η μάννα μου. Με φωνάζουν οι κοπέλλες με τα μακριά φορέματα και μου έραψαν με τα χέρια ένα φορεματάκι μαύρο γιατί δεν ήθελα άλλο χρώμα. Είχα χάσει πατέρα και αδέλφια. Αλλά αυτή η φανέλλα όλο και φαινόταν, ήταν χοντρή. Τώρα παπούτσια δεν είχα. Μια ημέρα φωνάζει ο ξάδελφος απ' το συρματοπλεγμα "Θειά, ορέ θειά, έλα εδωνά, πάρε αυτά τα κομμάτια το ψωμί, κάποιιοι είναι άρρωστοι και δεν μπορούν να φάνε και τα μάζεψα να μπορλόσει αυτό το θηλυκό, και πάρε κι' αυτά τα παπούτσια, της είναι μεγάλα, να τα φοράει. Ραγίζει η καρδιά μου άμα το βλέπω ξυπόλητο. Άρε μπάμπια να ζούσες να δεις την κατάντια της φαμίλιας σου" και έκλαιγε. Τα παπούτσια ήταν αρβιλιά με γούνα μέσα. Ήταν και μεγάλα και μου ήρθαν κουτί. Εγώ καμάρι που φορούσα παπούτσια. Καμμιά φορά περδικλωνόμουνα ώσπου να τα συνηθίσω.

Τώρα στη θάλασσα δεν με άφηνε ούτε στην παραλία που εύρισκε γιαιλιστερά κοχύλια. Δεν μου είχε εμπιστοσύνη. Για να δείτε ότι δεν λέω ψέμματα, να φορτωθώ το μικρό να το πάω και βόλτα. Κάθε μέρα αυτό γινόταν. Φορτωνόμουν το μικρό μας στην πλάτη με ένα σχοινί και πήγαινα τη βόλτα μου με καβαλιέρο. Η ζωή συνέχεια η ίδια. Πέρα απ' το νησί δεν ξέραμε τίποτα τι γινόταν. Μετά από μερικούς μήνες, ήρθε ένα χαρτί στο διοικητή για να απολυθούν καμμιά εικοσαριά γυναίκες. Χαρά πήραμε όλοι. Ήρθε η μέρα, τις κατεβάσαμε όλοι στο μύλο να τις αποχαιρετήσουμε. Μόλις βλέπω εγώ το καράβι, πήγα γύρω-γύρω να το περιεργαστώ. Σε μια στιγμή τί να ακούσω! Μια φωνάρα να τραγουδάει. Θυμάμαι και το τραγούδι, έλεγε "Τι να σου πω σουλτάνα μου,

μάννα μου ματζουράνα μου". Κοιτάω από δω, από κει, να μην βλέπω άνθρωπο. "Πρέπει να δω τί σοί γυναίκα είναι αυτή που τραγουδάει, πρέπει να είναι κι' αυτή χοντρή και ψηλή για να βγαίνει η φωνάρα". Τρέχω στα κορίτσια που ήταν επιστήμων και τους λέω "

-Δεν την είδα αυτή που τραγουδάει, δεν φαίνεται πουθενά. Τότε με χάιδεψαν και μου είπαν,

-Αυτό είναι ράδιο. Εκεί πρωτάκουσα ράδιο. Και μου εξήγησαν οι κοπέλλες. Μπήκαν στο καράβι οι ελεύθερες αφού πρώτα μας χαιρέτησαν με γέλια και με κλάμματα. Εμείς χειροκροτούσαμε που έφευγαν και μέχρι να απομακρυνθεί το καράβι, με μαντήλια χαιρετούσαμε. Το καράβι ήταν σαν αυτό που μας έφερε στο νησί. Βρωμοσαπιοκάραβο. Γυρίσαμε αμίλητες με την συνοδεία των φαντάρων πάντα. Αυτά έγιναν το κολομέρι.

Κάποια ημέρα του Οκτώβρη, ήρθε μια ειδοποίηση να πάει η μάννα μου στο διοικητή. Ήταν καλός άνθρωπος. Λέει στην μάννα μου,

-Μην φοβάσαι. Εμείς νομίσαμε πως θα μας έλεγε τίποτα για τον αδελφό μου που ήταν ακόμα στο αντάρτικο, μήπως τον έπιασαν, ήταν ζωντανός; Αλλά ήταν άλλο το νέο. Ήρθε αποφυλακιστήριο δικό μου χωρίς τη μάννα μου. Στεναχωρέθηκε και ο διοικητής. Λέει,

-Έχεις να πάει πουθενά το κορίτσι, δώδεκα χρονών;

-Δεν έχω να το στείλω πουθενά, θα μου το σκοτώσουν.

Ήρθε η μάννα μου, μας τόπε, βάζω τις φωνές, "Εγώ δεν πάω πουθενά" αλλά άδικος κόπος. Έπρεπε να φύγω. Πιο πολύ στενοχωριόμουν που θε να αφήσω το ανηψάκι μου. Είχα δεθεί μαζί του. Και την μάννα μου δεν είχα χωρίσει. Μου φαινόταν ότι θα χαθώ. Δεν είχα κι άδικο. Ήταν μια συντρόφισσα από το χωριό Καστέλια, λέει στη μάννα μου,

-Μην στεναχωριέσαι, να πάει το κορίτσι στο σπίτι μου, στο χωριό μου.

Δεν μπορούσα να πάω στο δικό μας, θα με σκότωναν.

-Γίνονται τώρα όλο συμφωνίες, να πας παιδάκι μου στο Καστέλι, κι' αν σε μάθουν; Στη Λαμία έχω μια κουμπάρα. Με έχει στεφανώσει, την

έχουμε διευκολύνει πολλές φορές, την έχουμε φιλοξενήσει όταν ζούσε ο πατέρας σου. Έχω μάθει πως έχει τον τρόπο της. Είναι πλούσια, είναι μαμή. Μένει Αριστείδου 9, στη Λαμία. Να πας εκεί, δεν νομίζω να αφήσει του Μακρυνιώτη το κορίτσι. Θα το μαζέψει, είσαι μικρό ακόμα παιδάκι μου.

Λεφτά δεν είχαμε. Μαζί με μένα απολυόταν η μάννα του Σωτηρόπουλου. ...(Παρνασού) Ένα γελαστό παληκάρι από το χωριό μου Μαριολάτα, αντάρτης του ΔΣ, και με ένα κοριτσάκι πιο μεγάλο από μένα από το χωριό Φουρνά Θεσσαλίας. Έπρεπε να φύγουμε με δικά μας έξοδα γιατί δεν είμασταν πολλές για να βάλουν καράβι. Θε να πάμε με το καϊκι στο Βόλο τσάμπα και από εκεί ας κόβαμε το λαιμό μας. Το καϊκι θα μας έφερνε τα τρόφιμα. Όλο το βράδυ που θε να φύγω την άλλη ημέρα, δεν κοιμηθήκαμε. Η μαννούλα μου έκλαιγε,

-Θα σε χάσω και σένα παιδάκι μου!

Για την αδελφή μου Ελένη, δεν ξέραμε τίποτα, ούτε για τον αδελφό μου Θανασάκη. Αν ζούσαν! Τώρα έχανε και εμένα.

-Κουράγιο Μάννα.

Ξημέρωσε, ήρθε η ώρα, μαζεύτηκαν πάλι οι γυναίκες να κατέβουμε στο καϊκι, εγώ κρατούσα το μικρό μας αγκαλιά κι' έκλαιγα, έκλαιγε κι αυτό χωρίς να καταλαβαίνει. Για μια στιγμή δίνω το παιδί στη νύφη μου, τους αγκαλιάζω όλους και ανεβαίνουμε στο καϊκι.

-Γειά σας, καλή αντάμωση, είμαι μεγάλη ρε μάννα, μην στεναχωριέσαι, θα σου γράφω, τώρα να ρωτάς τον ταχυδρόμο!

Το καϊκι ξεκινάει, «Γειά σας».

Από δω και πέρα αρχίζει η χειρότερη ιστορία μου. Στο καϊκι δεν πληρώσαμε εισητήριο. Πήγαμε στο Βόλο. Το άλλο κορίτσι είχε έναν μπάρμπα στο Βόλο για να μείνει το βράδυ. Εγώ και η γριά δεν είχαμε που να πάμε, αλλά πριν χωρίσουμε λέει ο μπάρμμπας που περίμενε,

-Για αύριο πρέπει να βγάλουμε εισητήρια για τη Στυλίδα, γιατί το καϊκι φεύγει πρωί.

Του κοριτσιού τόβγαλε ο μπάρμμπας, εγώ δεν είχα, η γριά είχε ένα κομπόδεμα έβγαλε το δικό της. Λέει ο άνθρωπος,

-Βγάλε και του κοριτσιού και θα στα δώσει καμιά φορά.

Η γριά ανένδοτη. Που να την έβλεπε ο γιός της που σκοτώθηκε για την αδικία και για τα ιδανικά του ΚΚΕ/ΔΣΕ. Εγώ να κλαίω. Λέω,

-Δεν μπορώ να πάω και με τα ποδάρια. Τί να κάνω;

Με λυπήθηκε ο Μπάρμπας και μούβγαλε και το δικό μου εισητήριο. Ήταν φτωχός ο άνθρωπος, τον ευχαριστώ. Μας πήρε στο σπίτι του να μείνουμε το βράδυ. Και τη γριά δεν την ήθελε γιαυτό που μούκανε. Την τιμώρησε για λίγο, μετά την πήραμε κι αυτή στο σπίτι.

Το πρωί για το ταξίδι χαιρετήσαμε τον μπάρμπα, μπήκαμε στο καΐκι και ξεκινάμε. Μεγάλη ταλαιπωρία, μας ταρακούνησε, κάναμε εμετούς, υποφέραμε πολύ, δεν είχαμε τίποτα να βάλουμε στο στόμα να στηλώσουμε το στομάχι μας να μην κάνουμε εμετούς. Είμασταν έρμια. Είμασταν και άμαθοι από θάλασσα. Φτάσαμε ύστερα από πολλές ώρες ταλαιπωρίας στη Στυλίδα. Μας κατέβασαν σαν τα πουλάκια που βγαίνουν απ' την φωλιά. Καθήσαμε αρκετή ώρα για να συνέλθουμε. Μετά ρωτήσαμε πως θα πάμε στη Λαμία. Μας έβαλαν κάτι άνθρωποι σε ένα φορτηγό αυτοκίνητο και φτάσαμε στη Λαμία. Με την γριά χωρίσαμε. Του κοριτσιού το χωριό το είχαν εκτοπίσει. Τους είχαν στη Λαμία όλους. Ρωτήσαμε που τους έχουν και τους βρήκαμε. Τους είχανε σε κάτι παράγκες μεγάλες. Μένανε πολλοί μέσα. Βρήκαμε τους γονείς της, μας αγκάλιασαν, μας φιλούσαν, χάρηκε ο κόσμος για το παιδί τους. Λέω κι εγώ, μπας και με ήθελαν και εμένα εδώ, κάθησα κάνα δυο μέρες. Πέρασε ο ενθουσιασμός, έπρεπε να φύγω. Έφυγα τώρα. Πως βρέθηκα στο χωριό Καστέλι δεν το θυμάμαι. Μάλλον με κάνα φορτηγό. Πήγα στο σπίτι που μας είχε πει η Ματζοράνα, έτσι την έλεγαν την γυναίκα που είμασταν εξορία, ήταν ο άντρας της κι ένα κοριτσάκι σαν και εμένα. Με καλοδέχτηκε ο κόσμος. Με το κοριτσάκι παίζαμε μαζί, γράψαμε και στη μάννα μου. Το χωριό αυτό ήταν κοντά στο δικό μου. Δεν πρόλαβα να περάσει μια βδομάδα, μια ημέρα βλέπω τη γιαγιά μου. Ήρθε κρυφά. Μόλις την είδα έτρεξα στην αγκαλιά της.

-Γιαγιούλα μου, πού έμαθες γιαγιά ότι είμαι εδώ;

-Παιδάκι μου, τόμαθε ο Περικλής και ο Λεωνίδας, αυτοί ήταν που σκότωσαν τον Πατέρα μου, οι φονιάδες. Από την γριά ίσως μαθεύτηκε

κι' ας της είπαμε να μην πει για μένα. Ότι με απείλησαν, ίσως δεν το κατάλαβε. Τώρα, μου λέει η γιαγιά μου, να φύγεις από εδώ, θέλουν να ρθουν να σε σκοτώσουν.

Με χαιρέτησε η γιαγιά μου και έφυγε κρυφά όπως ήρθε, γιατί αν το μάθαιναν θα την ταλαιπωρούσαν. Ήδη το είχαν κάνει πολλές φορές και φοβόταν. Τώρα ο άνθρωπος που με φιλοξενούσε φοβόταν και είχε και δίκιο. Αυτοί ήταν αδίστακτοι. Φρόντισε και βρήκε έναν που είχε φορτηγό. Τραστούλια τον έλεγαν τον φορτηγατζή και με πήγε στη Λαμία κρυφά. Εκεί ψάχνω τώρα να βρω την οδό Αριστείδου 9 της μαμής. Βρίσκω το σπίτι, χτύπησα την πόρτα δυνατά για ν' ακούσουν. Δεν ήξερα ότι υπάρχουν και κουδούνια. Βγήκε έξω η μαμή βρίζοντας.

-Τί κάνεις θειά μαμή;

-Φύγε, δεν έχω να σου δώσω τίποτα. Όλη την ώρα αυτό γίνετε με τους διακοναρέους.

-Θειά μαμή, εγώ είμαι, της Μητρούλας της Μακρινιώτη η Σταμούλα.

-Ζείτε εσείς; Δεν σας σκότωσαν;

-Μας σκότωσαν, αλλά εγώ με την μάννα μου είμασταν εξορία. Εμένα με διώξαν, να το Απολυτήριο, κι' η μάννα μου θειά μου είπε να ρθω στο σπίτι για να γλυτώσω, αλλιώς θα με σκοτώσουν αν με βρουν αυτοί που σκότωσαν τον πατέρα μου.

-Τα θέλατε και τα πάθατε! Τέλως πάντων, κάτσε αυτού και θα το σκεφτώ.

Καθόμουνα σε μια γωνιά στην αυλή, πεινασμένο, φοβισμένο, έλεγα "αν με διώξει, πού θα πάω;" Κάθισα πολλές ώρες εκεί. Κάποια στιγμή βγήκε ένα κοριτσάκι σαν κι εμένα. Μούφερε μια παλιοβελέτζα, ένα τσίγκινο πιάτο βρώμικο κι ένα κουτάλι μισοκομμένο. Μου λέει το κοριτσάκι,

-Κι εγώ είμαι υπηρέτρια, αλλά κοιμάμαι μέσα στο σπίτι. Εσύ θα κάνεις της δουλειές που είναι βαριές και θα κοιμάσαι εδώ στο κατεβατό.

-Καλά είναι, είπα, ας είναι κι εδώ.

Εκεί ήταν το πλυσταριό. Άρχισε η δουλειά. Πολλές κυρίες μπαίνονόβγαιναν κι εγώ στο πλυσταριό συνέχεια να πλένω κάτι κουτάλες μεγάλες, όλο αίματα. Λέω στο κορίτσι,

-Τί είναι αυτά τα αίματα;

Μου λέει

-Αυτές οι κυρίες έρχονται και σκοτώνουν παιδάκια κρυφά. Μην πεις πουθενά αυτό, θα μας διώξουν. Σιχαινόμουνα, τί να κάνω; Μια ημέρα τη βδομάδα είχε πλύσιμο. Μάζευαν όλα τα ρούχα της οικογένειας και τα ματωμένα του χειρουργείου να τα πλύνω. Οι διαταγές έρχονταν μέσω του κοριτσιού. Μου λέει να ανάψω φωτιά στο καζάνι και ν' αρχίσω να πλένω ένα βουνό ρούχα. Δώδεκα χρονών παιδάκι έπλενα απ' το πρωί έως το βράδυ. Δεν καταδεχόταν να έρθει να δει, τα πλένω καθαρά; Εγώ μούσκεμα, ρουχαλάκια δεν είχα να αλλάξω, όταν στέγγωναν τα ρούχα μου κοκαλώναμε απάνω μου. Η κουβέρτα βελέτζα που σκεπαζόμουνα, την είχαν στρώσει και είχαν ρίξει κριθάρι, μου είπε το κορίτσι. Το στόμα μου ήταν γεμάτο σπυριά. Φαγούρα είχα πολύ. Τα χείλια μου με το μισό κουτάλι είχαν κοπεί στα άκρα κι έτρεχε αίμα. Το εσώρουχο δεν είχα να το αλλάξω. Δεν πλησιαζόμουνα. Άρχισα να βρωμάω. Δεν μούκοβε όταν έβαζα μπουγάδα να το πλύνω. Κρύωννα, είχε μπει καλά το φθινόπωρο κι έτρεμα. Αυτή η γυναίκα δεν ήρθε μια φορά να δει τί κάνω. Έμαθα από το κορίτσι ότι ο άντρας της μαμής ήταν στα δικαστήρια. Ήταν ένας σοβαρός κύριος αλλά αδιάφορος για την δικιά μου κατάντια. Είχαν κάτι χωράφια και αμπέλια στον κάμπο κοντά στη Μίρμιγη. Μια μέρα βλέπω στην αυλή μισό τσουβάλι καρπό. Μου λέει ο κύριος,

-Έλα εσύ εδώ, πάρε την τριχιά.

Και με φορτώνουν τον καρπό. Εκείνος μπροστά με το ποδήλατο κι εγώ κοντά φορτωμένο να πάμε στο χωράφι. Στο ποδήλατο όταν πηγαίναμε, είχε ένα άδειο καλάθι, αρκετά μεγάλο. Αφού ξεφόρτωσα τον καρπό, ξεκουράστηκα. Είχε ένα ζευγάρι με ζώα και ώργωνε για να σπείρει το καρπό που πήγα. Μου λέει,

-Έλα εδώ, θα γεμίσουμε το καλάθι σταφύλια. Όταν γέμισε τίγκα, άντε να το φορτώσεις. Ήταν αρκετά βαριά και τα σταφύλια και ο

καρπός για να με αχρηστεύσουν. Πως έφτασα στην Λαμία, με την γλώσσα έξω. Είχα εξαντληθεί, δεν μπορούσα να σταθώ στα πόδια μου. Κατουριόμωνα απ' το βάρος. Να φάω δεν μπορούσα, τα χείλια κομμένα, η φαγούρα με είχε ξελιγώσει. Γράφω μια μέρα ένα γράμμα στη μάννα μου. Γράφω «Μάννα, άμα με ειδείς δεν θα με γνωρίσεις. Δεν είμαι καλά. Πες στον διοικητή άμα με θέλει να ρθω πάλι στο Τρίκερι, αλλοιώς θα πεθάνω». Το γράμμα το πήρε η μάννα μου, να κλαίει «Αχ γιατί χαίβανάκι μου: Τί τραβάς με την γύφτισσα!» Η καταγωγή της ήταν από γύφτους. Δεν έβγαине τίποτα. Μια ημέρα με φωνάζει απ' το πλυσταριό που είχα βάλει μπουγάδα.

-Έλα εδώ εσύ ανταρτόπουλο, μούκλεψες ένα 50άρικο.

-Εγώ θειά μαμή;

-Μη με λές έτσι, κυρία θα λες. Εσύ το πήρες.

-Εγώ το σπίτι μέσα δεν το ξέρω πως είναι, δεν έχω μπει μέσα, πού το βρήκα το 50άρι;

-Εσύ το πήρες, δεν το μαρτυράς έ; Αποφάνια δεν θα ξαναδεείς, θα πεθάνεις σπυριάρα!

Εγώ να κλαίω.

-Κλαις! Δεν συγκινούμε, ξέρω τον τρόπο. Θα σε βάλουν σε μια ηλεκτρική καρέκλα και θα πεταχτούν τα μάτια σου έξω και τότε θα μαρτυρήσεις.

Εγώ να ουρλιάζω απ' το φόβο. Της λέει ο Κύριος,

-Άστο, δεν το λυπάσαι; Αυτή να λέει,

-Την καρέκλα δεν θα την γλυτώσεις! Και θα μαρτυρήσει και θα το διώξω! Εγώ να με τρώει το βάσανο, τι σόϊ καρέκλα είναι αυτή που θα πεταχτούν τα μάτια. Εκεί που γίνονταν όλα αυτά, τί να δω; Βλέπω την γιαγιά μου. Λέω τώρα με βρήκανε, κι 'αμα έρθουν εδώ, αυτή θα με προδόσει αλλά μπορεί και να μην με γνωρίσουν όπως έχω καταντήσει και την γλυτώσω.

-Παιδάκι μου, μέσα σε ένα μήνα που είσαι εδώ, δεν γνωρίζεσαι. Τί σπυριά είναι αυτά; Τό στόμα σου γιατί τρέχει αίμα; Δεν ντρέπεσαι μαρί; Λίγα έχεις δει απ' την θυγατέρα μου; Δεν έχεις παιδιά, δεν είσαι μάννα σκύλα; Έλα εδώ παιδάκι μου.

-Γιατί ήρθες γιαγιά;

-Παιδάκι μου η μάννα σου, η Βασιλικούλα και η συμπεθέρα, τους έφεραν εδώ στη Λαμία για δικαστήριο, ή όπως το λένε, Στρατοδικείο. Και τώρα τους έχουν στο κρατητήριο. Ήρθαν και Μαριολακιότες μάρτυροι να τους κατηγορήσουν.

Εγώ τότε θυμήθηκα ότι ο κύριος ήταν στα δικαστήρια. Όταν βγήκε απ' το σπίτι να πάει στη δουλειά του λέω,

-Κύριε, μπάρμπα, η μάννα μου και η νύφη μου, θα περάσουν δικαστήριο. Θα τους γλυτώσεις άμα μπορείς;

-Δόσμου τα ονόματα.

Τάδοσα. Ανάσανα λίγο. Λέω μήπως κάνει τίποτα αυτός. Η γιαγιά μου είχε λίγο ψωμάκι στο τράστο. Μου το έβρεξε και το έφαγα σιγά σιγά προσέχοντας να μην ματώσουν τα χείλια μου είχαν κοπεί με το μισό κουτάλι που έτρωγα όταν μου έδινε λίγο φαγητό η σκύλα. Καλά την είπε και η γιαγιά μου.

-Πάμε παιδάκι μου να δούμε την μάννα σου.

-Γιαγιά, λέω, άμα με δει έτσι η μάννα μου θα ουρλιάζει. Θα με γνωρίσει άραγες το μικρό μας;

Δεν μπορέσαμε να τους δούμε, λέμε «αύριο στο δικαστήριο». Το πρωί μόλις ξημέρωσε, εμείς με την γιαγιά απέξω απ' το δικαστήριο. Βλέπω χωριανούς που ήρθαν να κατηγορήσουν, για υπεράσπιση κανείς, δικηγόρος ούτε για συζήτηση. Λένε όταν με είδαν,

-Ρε τοίρα η σπορά του Μακρυνιώτη πως κατάντησε, δεν μπορέσαμε να τους ξεσπορίσουμε.

-Να χαθείτε κοπρόσκυλα, τους λέει η γιαγιά μου, όλοι έχετε φάει απ' του Μακρυνιώτη τα χέρια, αλλά θα το πληρωθείτε.

Καμιά φορά φτάνουν το κλειστό αυτοκίνητο της χωροφυλακής με πολλούς χωροφυλάκους, συνοδεία τις κρατούμενες και τον μικρό αντάρτη. Η μαννούλα μου, η Θειά Μαριώ, η Βασιλικούλα μόλις με είδαν, άνοιξαν το στόμα αλλά δεν πρόλαβαν να πουν κουβέντα. Τους έσπρωξαν οι χωροφύλακες. Η μάννα μου έκλαιγε για μένα. Δεν φοβόταν το δικαστήριο, είχε ψηθεί το παιδάκι, δεν καθόταν στο εδώλιο ήσυχα και μου τόδοσαν. Το τί παιχνίδια κάναμε γύρω στο δικαστήριο,

όσα μας είχαν λείψει. Εκεί πρωτοπερπάτησε, στα δικαστήρια Λαμίας. Εγώ απ' τη χαρά μου που είχα το μικρό, ξεχάστηκα. Φώναζα απέξω, του έλεγα «τώρα θα σε πιάσω» κι αυτό πρωτοπερπάτησε και του ρχόταν χαρά. Έρχεται η γιαγιά μου και μου λέει,

-Μαρί γελάς; Την μάννα σου θα την σκοτώσουν, λένε οι ψευτο-μάρτυρες ότι είχαν όπλα και σκότωναν κόσμο. Είναι αλήθεια παιδάκι μου εκεί στο αντάρτικο, αυτά κάνατε; Πωπώ! μούπε ο μπάρμπας σου, αν έχετε λεφτά απ' το αντάρτικο, να τα πάρει ο μπάρμπας μην τα πάρουν οι ξένοι. Αμέσως αγρίεψα, μεγάλωσα απότομα, της λέω

-Γιαγιά, εσύ τα λες αυτά; Τότε οι φονιάδες τί θα πουν; Να σηκωθείς να φύγεις γρήγορα.

-Παιδάκι μου, μην κάνεις έτσι.

-Εμείς γιαγιά δόσαμε ότι καλύτερο είχαμε, τους σκοτωμένους. Δεν ξέρουμε αν ζει ο Θανασούλας μας ή η Ελένη μας. Μας τα πήραν όλα, πεινάμε και λες για λεφτά. Οι αντάρτες δεν μοίραζαν λεφτά, ο σκοπός τους ήταν Ελευθερία και καλύτερες μέρες στον κόσμο.

Το στρατοδικείο, δεν θυμάμαι, δυο ημέρες συνέχεια, μια ημέρα τελείωσε. Δεν θυμάμαι. Εκείνο που θυμάμαι, ο άνθρωπος αυτός που ήταν δικαστικός, αθώωσε τη μάννα μου και την νύφη μου, ενώ τη Θειά Μαριώ, την μάννα της νύφης μου, αυτή την ανεκτίμητη γυναίκα τη δικάσαν 15 χρόνια φυλακή.

Βλέπεις το μέσον που είχα δεν έφτασε για τη Μαριγώ Κορδά, την ηρωίδα.

Βουβαθήκαμε όταν το ακούσαμε. Πήγα κοντά στον κύριο, του λέω,

-Η Θειά η Μαριώ, γιατί τόσα χρόνια; Είναι καλή γυναίκα.

-Δεν έμεινες ευχαριστημένη;

Τότε λέω ας μην μιλάω, μην θυμώσει και τους δικάσει πάλι. Δεν ήξερα τους νόμους. Τελιώσαν, αγκαλιάσαμε τη Θειά Μαριώ με κλάματα.

-Τί κλαίτε; Για σας είναι χειρότερα, μας είπε, από εδώ και πέρα που θα ακουμπήσετε. Εγώ, λέει, δεν στεναχωριέμαι για μένα. Αν ακούσετε για την Κούλα κάτι, αν ζει, να μου γράψετε, όπου με παν θα το ξέρετε.

Η Κούλα, η Αγγελική, ήταν η άλλη αδελφή της νύφης μου, που έμεινε μάχιμη, που γράφω στην αρχή. Τη Θειά Μαριώ την πήγαν στις φυλακές της Πάτρας και τέλος το 49, έπιασαν την Αγγελική μετά από μεγάλα μαρτύρια έτυχε να την πάνε στις φυλακές της Πάτρας και αντάμοσαν.

Τέλειωσε το στρατοδικείο, θα γράψω λίγα για τη νύφη μου. Πήρε το μικρό, τί να το ταΐσει, που να πάει, σκέφτηκε να πάει στο χωριό. Εκεί ήταν ο παππούς Ζαβούλας. Είπε,

-Θα πάω στον παππούλη μου, δεν πιστεύω να με διώξουν. Για τον αδελφό μου δεν είχαμε μάθει αν ζούσε. Έλεγε μήπως γυρίσει και ο Θανασάκης. Έφτασε ξυπόλητη μες τα χιόνια με το παιδί στα χέρια καμιά φορά στο χωριό. Βρήκε τον παππού, τον είχαν πάρει κάτι συγγενείς. Με το καλό τούλεγαν ότι τα παιδιά δεν θα γυρίσουν και του είχαν πάρει τα χωράφια, αλλά ποιός ασχολιόταν τότε με χωράφια; Μόλις αντάμωσαν χάρηκε ο παππούς.

-Ήρθες πουλάκι μου, έλεγε του παιδιού. Δεν το πίστευε ο γέρος. Πές μου Βασίλου μ', ζει ο Θανασούλας μ', η μάννα σου η Κούλα, η Δημητρούλα, το κορίτσι; Δεν πρόλαβαν να τα πουν, άρχισε το κυνήγι να φύγει απ' το χωριό. Τη στέλνουν στο βουνό με τον παππού στα χιόνια, να φωνάζουν τον αδελφό μου να παρουσιαστεί. Τουςπέδευαν να φωνάζαν μες τα χιόνια στον Παρνασσό «Θανασούλα, Θανασούλα». Μάταια, ο Θανασούλας είχε σκοτωθεί στα Άγραφα με τον Διαμαντή. Τότε πήγαν οι Μάηδες και οι χωροφύλακες, την πήραν με το παιδί, κοντά και ο παππούς. Την βάζουν στο κρατητήριο στη Γραβιά. Ο παππούς απέξω.

-Που είσαι πουλάκι μ', ακόμα δεν σε χόρτασα, έκλαιγε ο κακομοίρης. Η νύφη μου ήταν πολύ ωραία κοπέλλα. Καλλονή. Όλα τα καθάρματα που την έβλεπαν, νόμιζαν ότι θα την πλησίαζαν πονηρά. Αλλά η νύφη μου ήταν πολύ αξιοπρεπής κοπέλα. Σοβαρή και κουμουνίστρια, προτιμούσε αν ήταν τρόπος να τους σκοτώσει όλους. Το κρατητήριο ήταν δίπλα στου μπάρμπα Θύμιου του Λαλά, το σπίτι. Το παιδάκι νηστικό, όσο για τη μάννα είχε ημέρες να βάλει μπουκιά στο στόμα της.

Τα μεσάνυχτα στο κρατητήριο, ένας χωροφύλακας την ενοχλούσε. Είχε άσχημες διαθέσεις. Τότε η νύφη μου, θόλωσε το μυαλό της, αδειάζει το πετρέλαιο της λάμπας σε ένα ντενεκέ και του δίνει του παιδιού. Το παιδί νόμισε ότι είναι γάλα και το ήπια λαίμαργα. Το παιδί μελάνιασε, πήγε να σκάσει. Βάζει τις φωνές,

-Τρέξτε, φαρμάκωσαν το παιδί μου, βοήθεια, βοήθεια.

Πήγε ο μπάρμπα Θύμιος από δίπλα, τρόμαξαν να συνεφέρουν το παιδί. Από τρίχα γλύτωσε. Ήταν άδειο το στομάχι του, δεν μπορούσε να πάρει αναπνοή. Η νύφη μου έλεγε,

-Αυτός, αυτός ήθελε να το φαρμακώσει.

Αυτός της έκανε νόημα ότι «Δεν θα την γλυτώσεις, θα σε σκοτώσω». Αλλά μόνη της έδωσε το πετρέλαιο στο παιδί. Δεν είχε άλλο τρόπο να γλυτώσει. Την υπόλοιπη νύχτα την πήρε ο μπάρμπα Θύμιος. Είπε στον διοικητή και την πήρε στο σπίτι. Συνήρθε το παιδάκι, έφαγαν κάτι, ζεστάθηκαν, κι' όταν ξημέρωσε, την άφησαν ελεύθερη. Τον χωροφύλακα τον μετάθεσαν μακριά. Πήρε το μικρό, τον παππού που είχε κατατρομάξει, δεν ήξερε τι έγινε, άκουγε το παιδί που ούρλιαζε και ούρλιαζε κι αυτός απέξω, και πήγαν στο χωριό της νύφης μου, στο χωριό Ελαιώνα 'Αμφισσας. Και εκεί την ίδια αντιμετώπιση είχε. Φεύγει και από εκεί, πήγε στην 'Αμφισσα κι έδινε παρών στην αστυνομία. Την σύστησε κάποιος στον νομάρχη, πήγε υπηρέτρια για λίγο φαγάκι και κάπου να μένουν το παιδί και ο παππούς κι η νύφη μου. Όλες οι γυναίκες του κόσμου να ενωθούν, μια Βασιλικούλα δεν κάνουν. Σε αγαπώ Βασιλικούλα!

Εγώ και η μάννα μου πήγαμε στο σπίτι της μαμής και είδε τη μάννα μου, την αγριοκοίταξε και της λέει,

-Τί κατάλαβες κατσιαμπλού που σκότωσες τόσο κόσμο;

-Ντροπή σου, της είπε η μάννα μου, που πιστεύεις εσύ αυτά τα πράγματα, που μας ήξερες απ' την καλή τι ανθρωπói είμασταν και αν μπορούσαμε να σκοτώσουμε εμείς. Άλλοι είναι αυτοί που σκοτώνουν, σαν κι εσένα, που σουστείλα ένα παιδάκι 12 χρονών και τούκανες τα

μαρτύρια, που δεν θυμήθηκες τίποτα. Εγώ σε γλύτωσα απ' την φυλακή. Τα ξέχασες;

-Να σηκωθείτε να φύγετε αμέσως.

Της είπε η μάνα μου,

-Θα έρθει ο άντρας σου να τον ευχαριστήσω, γιατί δεν πίστεψε αυτά που με κατηγορούσαν προδότες σαν κι εσένα και θα φύγω, να είσαι σίγουρη γύφτισα, που είχες χορτάσει του κόσμου τα καλά στο σπίτι μου και δεν το εκτίμησες

Έρθε ο κύριος, του είπε η μάνα «Ευχαριστώ για το καλό που μούκανες σε μένα και στη νύφη μου, που πίστεψες σε μας ότι είμασταν αθώοι. Γειά σας και πάλι σας ευχαριστώ».

Με πήρε και βγήκαμε στο δρόμο.

-Πού να πάμε πουλάκι μου; Λεφτά δεν έχουμε, τί κάνουμε; Ούτε ταυτότητα, μόνο το απολυτήριο απ' το στρατοδικείο η μάνα μου και εγώ απ' την εξορία. Όπου να πηγαίναμε θα μας έπιαναν, σκέφτηκε η μάνα μου,

-Λες να πάμε παιδάκι μου στο Θύμιο; Ήταν χωριανός μας και στρατιωτικός κι έμενε στην Λαμία.

-Ρε μάνα αυτόν τον έφτυσα όταν μας έπιασαν και μας πέρασαν από όλες τις πλατείες στην Λαμία, λες να με γνώρισε; Αλλά αυτός μας έφτυσε πρώτος.

-Πάμε, δεν έχουμε άλλη λύση. Πήγαμε, μας δέχθηκε με ψυχρότητα. Μας λέει,

-Λυπάμαι για την κατάντια σας.

-Μην λυπάσαι Θύμιο. Άλλους να λυπάσαι. Αν μπορείς να μας εξυπηρετήσεις, έχει καλώς. Εμείς αυτοί είμαστε, δεν αλλάζουμε.

Τελικά μας έφτιαξε το φύλλο πορείας λεγόταν. Έκανε χρέη ταυτότητας. Τώρα που να πάμε, τι να φάμε. Στο χωριό ούτε συζήτηση, θα μας σκότωναν. Γυρίζαμε σαν την άδικη κατάρρα. Βράδιασε. Βρίσκουμε μια μάντρα, παλιόσπιτο, μαζευτήκαμε κουβάρι γιατί κρυώναμε κι όλη τη νύχτα κλαίγαμε. Για λίγο πήρε ο ύπνος την μάνα μου και όταν ξύπνησε μου λέει,

-Παιδάκι μου, είδα ένα όνειρο, ζωντανό. Ήρθε η Αγία Παρασκευή, σαν να την βλέπω, με χάριδεψε στη πλάτη και μου λέει "μην κλαις και οδύρεσαι. Εγώ σε προστατεύω, θα σου δώσω και άλογο να πας καβάλα".

Πήρα θάρρος.

-Άει ρε μάννα, τόσα περάσαμε, πού ήταν η Αγία Παρασκευή;

-Μην βλαστημάς παιδάκι μου, έκανε το σταυρό της. Χίλιες δόξες Κύριε! Ξημέρωσε και ξεκινήσαμε. Γυρίζαμε μες στη Λαμία. Η μάννα μου μούλεγε συνέχεια το όνειρο.

-Μην κλαις και οδύρεσαι, μούπε η Αγία Παρασκευή. Παιδάκι μου έχω απαντοχή.

Για μια στιγμή βλέπουμε ένα παληκάρι να τρέχει προς το δρόμο μας. Μας αγκάλιασε, μας φίλαγε,

-Θειά Μητρούλα, Σταματάκι μου, ζείτε για ονειρεύομαι; Είχα μάθει ότι σας σκότωσαν. Ο Θανασούλας ζει;

-Κώστα μου, τί κάνεις; Είσαι καλά εσύ;

-Καλά θειά, άσε με εμένα, πέσμου τα δικά σας. Έχετε φάει τίποτα; Πάμε να φάτε.

-Για την Σταμούλα πάρε κάνα κουλουράκι παιδί μου. Κώστα μου, σαν να βλέπω το Θανασούλα μου τώρα που σε βλέπω.

-Πάντα περήφανη θειά. Εγώ έχω φάει τόσα καλούδια στο σπίτι σου. Θυμάσαι θειά;

Ο Κώστας ήταν απ' το χωριό Καστέλι, ήταν σιδηρουργός. Ο αδελφός μου είχε και αυτός σιδεράδικο. Στο χωριό δούλευε καλά. Το παιδί δεν είχε δουλειά, στο χωριό του είχε και άλλα σιδεράδικα. Ήρθε στο χωριό μας, βρήκε τον αδελφό μου, του είπε ποιός είναι. Δεν γνωρίζονταν κι ότι δεν έχει δουλειά και πως ήταν πολύ φτωχός και είχε ανάγκη να δουλέψει. Του λέει ο αδελφός μου,

-Κώστα εγώ θα σου στείλω πελάτες να ανοίξεις το μαγαζί.

Αγκαλιαστήκανε τα δυο παληκάρια, λέει ο Κώστας.

-Θανασάκη θα σε έχω σαν αδελφό μου.

Τα σιδεράδικα δούλευαν και τα δύο. Αλλά δεν κράτησε και πολύ γιατί ο αδελφός μου πήγε στο αντάρτικο. Μετά από λίγο καιρό πήγαμε

και εμείς στο αντάρτικο. Το χωριό άδειασε, έφυγε και ο Κώστας. Και να που βρεθήκαμε τώρα.

-Πού θα πάτε Θειά Μητρούλα τώρα;

-Λέω να πάμε στην Αθήνα Κώστα μου, μήπως και γλυτώσουμε, αλλά δεν έχουμε εισητήρια. Κι' άρχισε να κλαίει, έκλεγε και ο Κώστας, έκλεγα και εγώ.

-Ας όψονται αυτοί Θειά που σας κατάντησαν έτσι. Εγώ ρε Θειά γιατί είμαι εδώ; Να πάρει μια λίρα τώρα, δεν έχω άλλα. Θα κοιμήσω και θα σας δώσω κι άλλα.

Πήγαμε πήραμε λίγο ψωμάκι, έφυγε ο Κώστας. Χίλιες ευχές τούδωσε η μάννα μου.

-Είδες το όνειρο Σταμαϊάκη μου, κι άλογο θα σου δώσω να πάς καβάλα, είπε η Αγία Παρασκευή.

Ρωτήσαμε που είναι το προκατορείο για Αθήνα. Όλο δυσκολίες βρίσκαμε που δεν είχαμε ταυτότητες και βλέπανε τα αποφυλακιστήρια. Κι έτσι χάσαμε τον Κώστα, δεν ξαναπήγαμε να βρεθούμε να μην τον επιβαρύνουμε άλλο. Φύγαμε για Αθήνα. Εκεί αρχίζουν νέα μαρτύρια.

Όπως γράφω στην αρχή, ο πατέρας μου είχε πεθάνει. Η πρώτη γυναίκα του είχε 4 παιδιά. Κρυστάλλω, Σταυρούλα, Θανάση κι η Ελένη, νεογέννητο τότε. Παντρεύτηκε την μάννα μου. Είχε πεθάνει ο πρώτος της άντρας και είχε δύο παιδιά, τον Γιάννη και τον Θανάση. Μετά από λίγο καιρό γεννήθηκα και εγώ. Είμασταν μια πολυμελή οικογένεια, με λίγες χαρές και πολλές λύπες. Τώρα για να ξεχωρίσω τους Θανάσηδες, ο ένας σκοτώθηκε στο αντάρτικο, ο Αρβανίτης, της μάννας μου ο γιός. Ο άλλος Θανάσης, ο Μακρυγιάννης, όλο τον καιρό που εμείς τραβούσαμε τα μαρτύρια, αυτός ήταν στο στρατό, είχε παντρευτεί με μια κοπέλα από την Κοκκινιά. Γνωρίστηκαν το 41 στο χωριό. Ήταν μοδίστρα και έμενε στο σπίτι μας, ωραία κοπέλλα. Όταν μας κάψαν το σπίτι μέναμε μαζί. Οι Ιταλοί την είδαν και κατάλαβαν πως είναι ξένη και την βοήθησαν και γλύτωσε όλα τα πράγματά της. Μετά έφυγε για

την Κοκκινιά στους δικούς της. Ήταν καλός κόσμος οι γονείς της. Τους ξέραμε γιατί έμειναν πολύ καιρό στο σπίτι μας το 41.

Έτσι τώρα εμείς παίρνουμε την πόστα για Αθήνα. Μέσα στο τραίνο ρωτήσαμε για να πάμε στην Κοκκινιά, που να κατεβούμε. Μας είπαν στην Λεύκα να κατεβούμε, έτσι και έγινε. Κατεβήκαμε, παίρνουμε το δρόμο ρωτώντας με τα πόδια σιγά και ρωτώντας. Καμιά φορά το βρήκαμε. Μόλις μας είδαν χάρηκαν που γλυτώσαμε. Ρωτήσαμε για την Ελένη, μας είπαν πως είναι φυλακή στο Αβέρωφ. Τους είπαμε τα δικά μας. Στεναχωρέθηκαν. Λέει η συμπεθέρα,

-Θα μείνετε στο σπίτι εδώ.

Ήταν μεγάλη οικογένεια.

-Που να χωρέσουμε συμπεθέρα, είναι μικρό το σπίτι, έχετε και την οικογένεια του Θανάση.

-Δεν θέλω κουβέντα, όλοι οι καλοί χωράνε.

Του αδελφού μου και της νύφης μου δεν τους καλοφάνηκε. Ίσως είχαν δίκιο. Η συμπεθέρα τους κατάλαβε και λέει,

-Αν κανείς έχει αντίρρηση να μας το πει.

Καθήσαμε λίγες ημέρες, η γκρίνια άρχισε έντονα. Εμένα δεν με έπερναν για δουλειά, ούτε να τυλίγω καραμέλες, ήμουν μικρή, η μάννα μου είχε το πρόβλημά της, τίνος να το πει. Μια μέρα λέει η Άρτεμις η νύφη μου,

-Θα πάω στο Αβέρωφ, στην Ελένη.

-Πάρε με και εμένα να δω την αδελφή μου.

-Άει παιδάκι μου να δεις το κορίτσι, εγώ το αντάμωσα όταν μας πέρασαν απ' το Αβέρωφ. Μείναμε δυο ημέρες με το Λενάκι μου, μούκανε και μπάνιο, όλες οι γυναίκες με περιποιήθηκαν.

Τότε μου είπε ότι την έπιασαν την Μεγάλη Παρασκευή το 48 και εμάς μας έπιασαν την Μεγάλη Πέμπτη, γι' αυτό οι Χριστιανοί μιμήθηκαν τα πάθη του Χριστού σε εμάς. Ζητάω ένα πορτοκάλι από την συμπεθέρα να μην πάω με άδεια τα χέρια στη φυλακή. Ξεκινάμε με την Άρτεμις. Μπροστά εκείνη, τρέχοντας εγώ σαν το σκυλάκι πίσω με το πορτοκάλι στα χέρια. Πήραμε την συγκοινωνία και πήγαμε. Στη φυλακή ειδοποίησαν ποιοί έχουν επισκεπτήριο. Λένε όποιος έχει δέμα να

το δώσει τώρα με το όνομα απάνω και τα έπερναν μέσα στη φυλακή. Εγώ που να γράψω όνομα στο πορτοκάλι. Τόδοσα κι' εγώ με τα άλλα δέματα. Γέλασε αυτός που το πήρε.

-Να το δώσεις στην αδελφή μου, Ελένη την λένε, του είπα.

Άρχισε το επισκεπτήριο.

-Ποιές είναι για τη Μακρυνιώτη;

Σηκωθήκαμε, έτρεξα εγώ, βλέπω την Ελένη μέσα από κάτι σύρματα, άρχισα τα κλάματα. Έκλεγε και αυτή. Τι να πρωτοπούμε. Μουγγαθήκαμε και τα δυο μόνο κλαίγαμε. Της είπα μόνο,

-Σούφερα ένα πορτοκάλι, να το πάρεις να το φας. Δεν είχα τίποτα άλλο, ακούς;

Φύγαμε, πήγαμε στο σπίτι. Ο αδελφός μου ήταν φαντάρος. Όταν ερχόταν και μας έβλεπε εκεί, στενοχωριόταν. Ήθελε να φύγουμε. Κανονίζουν με ένα συγγενή τους να με παν υπηρέτρια στον Πειραιά, σε μια κυρία. Ο άντρας της ταξίδευε. Είχε δυο παιδάκια, ήταν νέα και καλή. Περνούσα καλά, μου πήρε ρουχαλάκια. Στο τραπέζι τρώγαμε μαζί. Φορούσα και μακριά ρόμπα, έκανα δουλίτσες μαζί με την κυρία. Περνούσα καλά. Μέσα στο σεרבάν είχε ένα κουτί με σοκολατάκια. Εγώ κάθε ημέρα έπερνα κι ένα σοκολατάκι κρυφά. Η κυρία το κατάλαβε αλλά από καλοσύνη δεν μούλεγε τίποτα. Μια μέρα ήταν το τελευταίο. Μόλις κάνω να το πάρω με είδε η κυρία αλλά έκανε πως δεν το πρόσεξε. Εγώ ντροπιάστηκα. Αν μούλεγε κάτι και με μάλωνε ίσως ήταν καλύτερα. Αλλά δεν μίλησε. Έτσι σκέφτηκα να φύγω. Ντρεπόμουν να μείνω άλλο.

Τού να πάω; Για την μάννα μου δεν ήξερα τίποτα. Λεφτά δεν είχα, πώς να φύγω; Βγαίνω έξω απ' το σπίτι με τη μακριά ρόμπα κι όπου φύγει. Γύριζα στον Πειραιά. Πήγα κοντά σε έναν κύριο. Του λέω,

-Μπάρμπα, από που πάει ο δρόμος για την Κοκκινιά;

-Να σου δείξω που είναι το λεωφορείο, μου λέει.

-Δεν έχω λεφτά μπάρμπα.

Τότε μούδωσε 1 δραχμή. Μου λέει,

-Άντε στο περίπτερο να στο χαλάσει. Κράτα 6 λεπτά, τόσο έκανε το εισιτήριο, και τα 4 λεπτά να μου τα φέρεις.

Του τα έδοσα, του είπα ευχαριστώ. Με πήγε στο λεωφορείο και έφυγα. Πήγα στο τέρμα, στον Άγιο Νικόλαο. Πιο πάνω ήταν το σπίτι. Την μάννα μου δεν την βρήκα. Την είχαν διώξει. Γύριζε και ζητούσε κάπου να μείνει. Πότε κοιμόταν σε εκκλησίες, σε γκαράζ κάτω από αυτοκίνητα, την είδαν δυο κοπέλλες και την λυπήθηκαν. Την πήραν στο σπίτι κρυφά γιατί έπρεπε να πάρεις άδεια από την αστυνομία. Την έπλευναν οι κοπέλλες, της έδοσαν και ρούχα, φόρεσε καθαρά και γερά. Τα δικά της είχαν λιώσει. Έφαγε καλά, την έβαλαν να κοιμηθεί. Δεν πρόλαβε να κοιμηθεί σε ζεστά ρούχα, έρχεστε ο αδελφός των κοριτσιών. Μόλις την βλέπει, βάζει τις φωνές.

-Ποιά είναι αυτή; Να φύγει αμέσως.

Τα κορίτσια να επιμένουν. Τίποτα αυτός.

-Να φύγει!

Έφυγε η μαννούλα μου. Πάλι στο δρόμο. Πήγε σε ένα παλιόσπιτο και ξημέρωσε σε μια γωνίτσα. Πάω εγώ στο σπίτι. Η συμπεθέρα που ήταν καλή, έλειπε. Ήταν και ο Θανάσης εκεί. Ποιός να με πρωτοδείρει. Πρώτον που θε να μείνω και δεύτερον τους ντρόπιασα στην κυρία που έφυγα. Μου έλεγαν να ξαναπάω. Εγώ δεν πήγαινα, με έδιωχναν και ούρλιαζαν. Ήθελα να πάω να πνιγώ στη θάλασσα. Ήρθε η συμπεθέρα, τους λέει,

-Δεν ντρέπεστε, τί το κάνετε έτσι; Μικρό παιδί είναι. Ήρθαν εδώ να ριζώσουν. Την συμπεθέρα την διώξατε, άρρωστη γυναίκα. Τώρα θα τρελλάνετε και το μικρό; Εμείς όλοι το 41 στο σπίτι του Μακρυνιώτη τη βγάλαμε και δεν καταλάβαμε πείνα.

Όλα αυτά τα λέγανε δυνατά κι εγώ τσίριζα. Η μάννα μου γύριζε, πέρασε απέξω, άκουσε την φωνή μου και μπήκε μέσα. Μόλις με είδε με αγκάλιασε και κλαίγαμε μαζί. Μας κράτησε λίγες μέρες η συμπεθέρα. Μια ημέρα ήρθε η κυρία να με πάρει πίσω. Μου λέει,

-Εγώ θα σου παίρνω σοκολατάκια να τρως.

Δεν πήγα, ντρεπόμουν. Στείλανε ένα χαρτί στον Θανάση, έλεγε ότι η Ελένη θα περάσει δικαστήριο. Έπρεπε να βάλουμε δικηγόρο. Με τί λεφτά; Λέει η μάννα μου.

-Να πάμε παιδάκι μου στο χωριό να πουλήσουμε κάνα χωράφι να τον πληρώσουμε.

Η κυρία μούχε δώσει λίγα χρήματα. Για τα εισιτήρια έφταναν. Αλλά πως θε να ξεμυτήσουμε στο χωριό; Κι όμως εμείς πήγαμε στο τραίνο και φύγαμε. Φτάσαμε στον Μπράλλο, κατεβαίνουμε. Δεν ξέραμε τι θα αντιμετωπίσουμε. Εκεί ήταν το μισό χωριό μας. Είχαν φύγει, φοβόντουσαν τους αντάρτες και πήγαν κοντά στους Μάηδες. Ήταν όλοι ίδιοι. Αμέσως τόμαθαν όλοι. Έρχεται ένας πρώτος ξάδελφος της μάννας μου μας λέει,

-Πού ήρθατε στο στόμα του λύκου; Θα σας σκοτώσουν. Όλοι φοβερίζουν.

-Ήρθαμε να πουλήσουμε κάνα χωράφι. Χρειαζόμαστε λεφτά.

-Από δω να φύγετε. Πηγαίνετε στο Δαδί.

Πήραμε το τραίνο και στο Δαδί. Εκεί ήταν χειρότερα. Στον Μπράλο ήταν ο Λεωνίδας, ο φονιάς του πατέρα και στο Δαδί ήταν ο Περικλής με το γιό του, χειρότερα. Ήταν και στο Δαδί χωριανοί μας. Πάλι κανένας δεν μας ήθελε. Φοβόντουσαν να μας πλησιάσουν. Τόμαθε ο Περικλής με τον γιό του και έψαχναν λυσασμένοι να μας καθαρίσουν έλεγαν. Μας είδαν και μας κυνηγούσαν. Τότε επενέβει η χωροφυλακή. Μας πήραν και μας έκλεισαν στο κρατητήριο για να μας γλυτώσουν. Είχε ένα χιόνι, το θυμάμαι, μισό μέτρο. Παγώσαμε. Ήταν κι απ' τον φόβο. Εκεί στο κρατητήριο ήταν κάπου 15 άτομα κρατούμενοι. Τους είχαν σακατέψει στο ξύλο, όλο βογκούσαν. Εγώ είχα πάθει φοβία και φώναζα. Η μάννα μου με χτυπούσε,

-Πάψε παλαβό.

Με μάλωναν και οι άλλοι. Εγώ το ίδιο. Έκλαιγα, γελούσα, φώναζα. Είπαν μήπως και θέλω γιατρό. Ήρθε ο γιατρός, λέει στους χωροφύλακες,

-Η γυναίκα αυτή θέλει νοσοκομείο και το κορίτσι θέλει να ηρεμήσει. Είπαν οι χωροφύλακες,

-Εμείς τους πήραμε εδώ να μην τους σκοτώσουν. Δεν είναι κρατούμενοι. Μπορούν να φύγουν.

Δεν είχαμε ταυτότητα. Πήγε ένας ξάδελφος μου, ο Κώστας, πήγαινε στο γυμνάσιο τότε, μας έφτιαξε ταυτότητες, μας πήραν οι χωροφύλακες, μας συνόδεψαν στο σταθμό για προφύλαξη από τον Περικλή. Πήραμε την πόστα για Πειραιά. Πάλι απ' την αρχή. Πήγαμε στην Κοκκινιά. Ταλαιπωρημένοι, χωρίς λεφτά. Μόλις μας είδε η νύφη μου μας έδιωξε.

-Εδώ δεν χωράτε, μας είπαν, οριστικά να φύγετε!

Πιο κάτω στην Παλιά Κοκκινιά έμενε μια χωριανή μας, η κυρά Χρυσούλα. Πήγαμε εκεί με την μάννα μου. Μας είδε η γυναίκα ρακένδητες, μας μάζεψε μέσα, μας έδωσε κάτι να φάμε. Είπαμε τα βράσανά μας, η γυναίκα προβληματίστηκε. Είπε κάτι πρέπει να κάνουμε, θα μας κράταγε αλλά ήταν πολύ φτωχή, είχε μικρό σπίτι, δεν χωρούσαμε να μείνουμε. Λέει η Χρυσούλα,

-Θα πάμε στον γιατρό.

Κοντά στο σπίτι της ήταν μια κλινική.

-Ο γιατρός είναι καλός. Είναι σαν κι εσάς, δηλαδή είναι κομμουνιστής, μας λέει η κυρά Χρυσούλα.

Πήγαμε στον γιατρό, κουβέντιασαν. Η μάννα μου του είπε τι μας συμβαίνει, δεν έχουμε που να πάμε, κι ότι είναι άρρωστη. Την εξέτασε ο γιατρός, της λέει,

-Εσύ έχεις ανάγκη για νοσοκομείο, θα φροντίσω εγώ για αυτό.

-Γιατρέ, έχω το κοριτσάκι μου, πού να το αφήσω;

-Θα το πάρω στο σπίτι μου, λέει.

Την άλλη ημέρα η μάννα νοσηλεύετε στο Νοσοκομείο Σαπόρτα. Ήταν κοντά στις γραμμές, πιο κάτω απ' την Παλιά Κοκκινιά. Λέει στην κυρά Χρυσούλα,

-Κράτησε το κορίτσι λίγες ημέρες να συννενοηθώ και θα το πάρω. Όσοπου να με πάρει εγώ πήγαινε κάθε ημέρα στη μάννα μου. Ήξερα τον δρόμο. Πήγαινα με τα πόδια. Τότε, το 49, στο νοσοκομείο έδιναν λίγο φαγάκι στους αρρώστους. Ψωμί δεν έδιναν. Μου λεγε η μάννα μου,

-Τρωσ παιδάκι μου; Εσύ χορταίνεις;

-Χορταίνω μάννα, ας είναι καλά η Χρυσούλα.

-Εγώ παιδάκι μου πεινάω.

Την άλλη ημέρα εγώ, ώσπου να πάω στο νοσοκομείο, όπου έβλεπα κανά ωραίο σπίτι, χτυπούσα και ζητούσα ψωμάκι. Μερικοί μου έδιναν, άλλοι μου έκλειναν την πόρτα. Αλλά της πήγαινα λίγο ψωμάκι.

-Πού το βρίσκεις Σταματάκη μου;

-Μου το δίνει μια καλή κυρία.

-Ας είναι καλά.

Έκανε την εγχείρηση η μάννα μου, ο γιατρός, Καΐρης λεγόταν, ήταν συνέχεια κοντά της. Πέρασαν λίγες ημέρες και με πήγε στο σπίτι στην Αθήνα, στην πλατεία Βάθης. Ο γιατρός ήταν αρραβωνιασμένος με μια γεροντοκόρη. Ήταν και αυτός μεγάλος. Θα ήταν τότε 50 χρονών. Ήταν ωραίος και καλός άνθρωπος. Αυτή ήταν στριμμένη γι' αυτό άργησε να με πάει ώσπου να την καταφέρει. Είχε αυτή ένα τριόροφο σπίτι με 10 δωμάτια τον κάθε όροφο και είχε και τον πατέρα της μαζί. Όταν με πήγε ο γιατρός εκεί, πάγωσα. Μούρθε να κλάψω. Ο γιατρός το κατάλαβε, μου λέει,

-Ησύχασε, μη φοβάσαι, θα περάσεις καλά.

Κάτι είπε και σε κείνη κι έφυγε. Μούδειξε το σπίτι, τι δουλειές να κάνω, μου λέει,

-Πού είναι τα ρούχα σου;

Δείχνω εγώ αυτά που φοράω.

-Δεν έχω, είπα, άλλα.

-Πού σε βρήκε;

Δεν μίλησα εγώ. Μου λέει,

-Να σου δείξω που θα κοιμάσαι.

Πάνω απ' την τουαλέτα ανέβαινες με μια σκάλα όρθια. Δεν μπορούσα να σηκωθώ. Είχε ένα κρεβατάκι. Μου λέει,

-Εδώ θα κοιμάσαι.

Της είπα,

-Τόσο σπίτι, δεν χωράω πουθενά και με βάζεις εδώ;

-Δεν θέλω να μου γυρίζεις κουβέντα. Δεν θα τα πάμε καλά, μου λέει.

Λέω μέσα μου "Ας μην μιλάω, να μην με διώξει η μουρλή".

-Άκου να σου πω, θα μιλάς σε μένα και στον πατέρα μου στον πληθυντικό. Θα με λες Κυρία και Κύριο.

-Καλά, είπα.

Είχε πεθάνει η μάνα της πρόσφατα και μου 'δωσε κάτι βράκες, κάτι λιωμένα ρούχα να αλλάζω. Μου είπε όταν τρώγαμε, εκείνη και ο Γέρος τρώγανε σ' ένα μεγάλο τραπέζι στην τραπεζαρία, εγώ στην κουζίνα. Μου 'δινε το φαγητό και μια φέτα ψωμί. Εγώ δεν χόρταινα, ήθελα πολύ ψωμί. Στο τραπέζι που έτρωγα είχε μια μεγάλη κατσαρόλα χάλκινη που έβαζε το ψωμί μέσα. Εγώ έπαιρνα κρυφά κι έτρωγα. Ήρθε μια ημέρα που έτρωγα, το είχε καταλάβει, μου μίλησε και ήμουν μπουκωμένη με το ψωμί δεν μπορούσα να της μιλήσω.

-Λιμασμένο, μου λέει, που σε μάζεψε και σε έφερε εδώ.

Εγώ στεναχωρήθηκα και λέω μέσα μου "η Κυρία με τα σοκολατάκια μου φέρθηκε πολύ ωραία αυτή ήταν σκύλα", λέω "που την βρήκε ο Γιατρός που ήταν τόσο καλός άνθρωπος". Απέναντι έμεναν τα αδέρφια του Γιατρού, ήταν καλοί και αυτοί είχαν ένα κορίτσι, κι αυτή υπηρέτρια, αλλά περνούσε το κορίτσι καλά, φορούσε ωραία ρουχαλάκια, του φερόντουσαν ανθρώπινα. Όπως είπε η Χρυσούλα ήταν καλή σαν κι εμάς. Ήταν και Κομμουνιστής ο Γιατρός. Ερχόταν αργά και που, την είχε σιχαθεί, έμεινε στην κλινική. Εγώ δεν μάθαινα για την μάνα μου και στεναχωριόμουν. Όταν μου το επέτρεπε πήγαινα στο άλλο κορίτσι και παίζαμε αλλά εγώ πάντα με την ποδιά. Μου 'χε μια πολύ μακριά της συγχωρεμένης και δεν με άφηνε να τη βγάλω ούτε κι όταν δεν είχα δουλειά. Κι εγώ δεν την φώναζα "Κυρία", δεν την έλεγα τίποτα και είχε σκάσει. Όταν πηγαίναμε στην Αθηνάς να ψωνίσει, αυτή μπροστά με ένα ταγάρι στον ώμο, ήταν η μόδα τότε το ταγάρι, πήγαινε γρήγορα μπροστά. Γρήγορα εγώ να μην τη χάσω σαν το σκυλάκι. Ψώνιζε πολλά πράγματα, κρέατα, μαναβική για όλη την βδομάδα, με φόρτωνε και από τα αυτιά που λέει ο λόγος και μπροστά αυτή με το ταγάρι και πίσω εγώ το γαϊδουράκι φορτωμένο. Αυτό γινόταν κάθε βδομάδα. Μια ημέρα στην αγορά είδα δύο παιδιά από το χωριό μου που πουλούσαν μαρούλια. Κρύφτηκα να μην με δουν φορτωμένο στα χάλια που ήμουν και πουν πως καταντήσαμε τα παιδιά του Μακρινιώτη.

Έτσι περνούσε ο καιρός. Η μάνα τρεις μήνες κάθισε στο νοσοκομείο, εκτός απ' την ενχειρίση. Όταν σηκώθηκε, ζαλίστηκε και έπεσε και είχε χτυπήσει το κεφάλι της. Εγώ μια φορά την είδα, με πήγε ο Γιατρός. Όταν ήταν μέσα, πήγαιναν κάτι κυρίες και της πήγαιναν πράματα. Είχε μαζέψει εξήντα δραχμές κι όταν βγήκε τα ρούχα της που είχε τα μαύρα, είχαν λιώσει και πήγαν οι κυρίες χρωματιστά. Τα φόρεσε, ντρεπόταν, ήταν χήρα, που να βγει στον κόσμο. Τι να 'κανε, τα φόρεσε και πήγε στη Χρυσούλα. Γέλασε μόλις την είδε που ήταν σαν σκιαζούρι,

-Μην γελάς μαρί, με ήξερες τι περήφανη ήμουν, ας όψεται η κατάσταση. Πήγε και ψώνισε. Με τις είκοσι δραχμές πήρε μια ρόμπα, κάλτσες μαύρες, και με τις σαράντα πήρε ένα μπασούλο.

-Τί θα βάζεις μέσα Δημητρούλα; της είπε η Χρυσούλα.

-Μαρί έχω κορίτσια.

-Το μυαλό σου και μια λίρα.

-Το μπασούλο θα το αφήσω εδώ κι όταν φύγουμε θα το πάρω.

-Όπως θέλεις.

Ήταν κάτι άνθρωποι του κόμματος που την έμαθαν και την έπαιρναν από καμμιά βδομάδα, ήρθε και σε μένα να με δει.

-Πώς περνάς παιδακι μ';

-Καλά ρε μάννα, αλλά θέλω να πάμε στο χωριό.

-Θα μας σκοτώσουν παιδάκι μ', θα κάνουμε υπομονή. Για το Θανασούλα μας δεν ξέραμε τίποτα, αν ζει, που βρίσκεται, αν τον πιάσανε. Ο αδελφός μου τότε ήταν σκοτωμένος, εμείς ελπίζαμε, δεν ξέραμε. Η Ελένη, έγινε το δικαστήριο, ήταν ανήλικη και την αθώωσαν έμαθα από κάποιον γνωστό. Δεν ήξερε πιο πολλά να μου πει κι ότι δούλευε στο περιβόλι. Αχ να την έβλεπα την αδελφούλα μου! Την μάνα την πήρε κι ένας πρώτος ξάδελφος κάνα μήνα, πήγε και κάνα δυο μήνες υπηρέτρια και μετά σηκωθήκαμε να φύγουμε, όχι για το χωριό, στο χωριό της νύφης μου, στην Άμφισσα κοντά. Πήγαμε, βρήκαμε το γιατρό, του είπαμε ευχαριστώ, ευχαριστώ στη Χρυσούλα, πήραμε το μπασούλο και στο πρακτορείο.

-Έτσι μου έρχεται να γυρίσω πέτρα, λέω.

-Σώπα παιδάκι μου, μην κάνεις έτσι.

-Και αυτό το μπαούλο ρε μάνα τι το ήθελες; Πώς θα το κουβαλάμε; Για βαλίτσα το πέρασες; Τί να βάλουμε μέσα;

-Ντε, σώπα παιδάκι μ', κορίτσια είστε, κάτι θα βρεθεί, μην βαρυγκωμάς.

-Φτάσαμε στην Άμφισσα, λέει ο εισπράκτορας, λεφτά για το μπαούλο κυρά.

-Δεν έχω παιδάκι μ', κι άρχισε να του λέει, εγώ παιδάκι μου δυστήχησα να το πάρω.

-Τι με νοιάζει εμένα; Άντε πάρτο μην το σπάσω και φύγετε.

Άλλο λεωφορείο για το χωριό, άλλες γκρίνιες.

-Ντε, να μην έσωνα να το 'παιρνα.

Πήγαμε στην Τοπόλια, έτσι λένε το χωριό. Μας βλέπει η Βασιλικούλα, αγκαλιαστήκαμε και κλαίγαμε που ξαναβρεθήκαμε. Είδαμε το παιδί, το χαρήκαμε, λέει η μάνα μου.

-Βασιλικούλα, έμαθες για το Θανασάκη είναι ζωντανό το παιδί μου;

-Τίποτα μητέρα.

Στο σπίτι έμενε κι ο παππούς Ζαβούλας. Η μάνα της νύφης μου και η αδελφή ήταν ακόμα φυλακή στην Πάτρα. Ημερόνυχτα λέγαμε τα βάσανά μας και τελειωμό δεν είχαν. Στο χωριό το δικό μας, ακόμα φοβερίζουν ότι θα μας σκοτώσουν. Κάτι πρέπει να κάνουμε. Μια γνωστή με πήγε στην Άμφισσα υπηρέτρια. Ταράτσας λεγόταν το αφεντικό. Ήταν πολύ καλοί άνθρωποι, πέρασα καλά 5-6 μήνες, κάθησα και μετά πήγα στην Τοπόλια πίσω. Αλλά επειδή δεν είχαμε να φάμε στη νύφη μου με πήραν κάτι φίλοι του πατέρα μου στο σπίτι τους και πήγαινα να μάθω μοδίστρα.

Στο διάστημα αυτό, η νύφη μου έμαθε ότι σκοτώθηκε ο αδερφός μου. Ήταν τέλος του '49. Μας φέρνει το μαντάτο. Πώς να ξεφωνίσουμε, να κλάψουμε; Οι χωροφύλακες πάντα παρακολουθούσαν. Η μάνα μου είχε κατεβάσει τα κρέατα από τα μάγουλά της με τα νύχια. Θρηνούσαμε στα βουβά το παλλικάρι μας.

Πέρασε λίγος καιρός. Τη μάνα μου την έτρωγε με τί τρόπο να μπορέσει να πάει στο χωριό. Εγώ σε λίγο καιρό τέλειωνα απ' τη μοδίστρα, έπρεπε να βρει τρόπο. Επικοινωνήσε με κάποιο ανηψιό του πατέρα στη Γραβιά. Ήταν συμβολαιογράφος. Κακαράς λεγόταν, περνούσε ο λόγος του. Λέει στη μάνα μου,

-Έλα θειά, θα αναλάβω εγώ.

Πήγε η μάνα μου στη Γραβιά, ανταμώνει τον Ασημάκη Κακαρά, και από εκεί στο χωριό. Όταν είδαν τη μάνα, αγρίεψαν οι φασίστες. Τους πιάνει τους πιο επικίνδυνους και τους λέει,

-Έτσι και πειράζει κανείς τη θεία μου, θα έχει να κάνει με μένα. Το ακούσατε; Με μένα. Εσύ θειά κανόνισε που θα μείνεις κι αν συμβεί τίποτα θα με φωνάξεις.

Τον ευχαρίστησε κι έφυγε, δεν της μίλησε μετά κανείς. Η μάνα μου τώρα έπρεπε να σπείρει, να πιάσει μαγιά. Σπόρο δεν είχε, πήγαινε σε αυτούς που έσπερναν τα χωράφια μας, την έδιωχναν. Έτσι πήγε στην εκκλησία. Λέει στον επίτροπο, τότε πήγαιναν σιτάρι στην εκκλησία και είχε,

-Θα μου δώσεις σιτάρι για σπόρο κι άμα θερίσω θα στο δώσω διπλό. Έτσι έγινε. Τέλος του '50 πήγα και γω στο χωριό.

Οι ταιλιπωρίες και οι στεναχώριες συνεχίστηκαν αλλά αυτή είναι άλλη ιστορία.

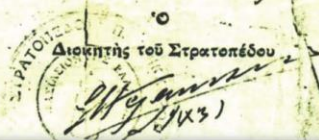
ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ Π. ΤΡΙΚΚΕΡΩΝ

ΦΥΛΛΟΝ ΑΠΟΛΥΣΕΩΣ

Ἐφέρων τὸ παρὸν Μαυρικιανὸν Σιγαγιῶν τοῦ Κρ. 12
ἐκ Μαρτίου 1948 κρατούμενος μέχρι σήμερον τοῦ Στρατοπέδου
 Π. Τρικκέρων, ἀπολύεται σήμερον τούτου δυνάμει τῆς ἐπ' ἀριθ. 682/22.8/9/48 Δγῆς
 83ης περιοχῆς καὶ τῆς ἐπ' ἀριθ. 598/21/9/48 Δγῆς Β. Σ. Σ.

Τὸ παρὸν χορηγεῖται διὰ τὴν ἐπίδειξιν τοῦ ὅπου παραστῆ ἀνάγκη!

Στρατόπεδον Π. Τρικκέρων τῆ 8^η Ὀκτωβρίου 1948

Γεννήθηκα το 1935.

Αποφυλακίστηκα το 1948.

επιμέλεια Παναγιώτης Σακελλαριάδης